

කාලො සසති භූතානි—සබ්බානෙව සභ්බතතා
යො ච කාලසංයො භූතො—සභ්බපචතිං පචිති.

සකඤ්ඤාදිත්තේ විභාගය නිමි.

මෙම ගාථා පොතේ අන්තිම බැවින් සත්ත තොලිවෙමු.
එහි විස්තර ඉහතකී ප්‍රකාරයෙන් බලා දැනගත යුතු.

නව අරහාදි බුදුගුණ විභාගය.

—:○:~:○:—

නමො නසස භගවතො අරහතො
සම්මාසම්බුධස්ස.

11 “අරකතතා භතතතා ච-කිලෙසාරිත සො මුති
භතසංසාරවකකාරො-පච්චයාදී න වා රහො
න රහො කාරොති පාපානි-අරහනෙතන පවුච්චති”

යනුහෙයින් බුදුහු කෙලෙසුන්කෙරෙත් ඉතා දුරසිටිහෙයින්
“අභීත්” නම් චතසේකි—කෙසේ දුරසිටිසේක්ද යන්නොත්?
අභීත් මාගීයෙන් වාසනාසහිතකොට කෙලෙසනුයකල හෙයින්
ඉතා දුර සිටි සේකි.

මේ වාසනා නම් කවරක්ද යත්? කෙලෙසනුයකල සඤ්ඤාග්‍රව
සන්නාහයෙහිද කෙලෙසනුයනොකලාහුගේ කාය වාක් ප්‍රයො
ගය හා සද්ශවු දුටු අසු අන්‍යසන්ධියන්ට අප්‍රසාදකර කාය වාක්
ප්‍රයොගයට හෙතු වූ නෂ්ට වූ කෙලෙසුන්විසින් තබාලාගිය තමන්
ගේ සාමථ්‍ය විශෙෂය ‘වාසනා’ නම් වේ—මේ වාසනාව බුදුන්ට
මුත් සෙසු රහතුන්ට ඇති-බුදුහු මේ වාසනාව හා සමග කෙලෙස
නුයකලහෙයින් සළුකෙලෙසයන් කෙරෙත් ඉතා දුර වූසේකි—
එහෙයින් “අරාදනතභිදභීත්” යන මේ වාක්‍යයෙහි ගන්‍යනී
පඨිත “භත-හිංසායම්” යන ධාතුහුගේ වශයෙන් “අභීත්” නම්
චත සේකි.

11 සොමුති, ඒ සළුකෙම, කෙලෙසාරිතං, කෙලෙස් සතුරන්
අරකතතා, දුරකල හෙයින්ද, භතතතාව, නැසුබැවින්ද අභීත්
යයි කියනුලැබේ, (එසේම ඒ සළුකෙම) භතසංසාරවකකාරො,
නසනලද සංසාර චක්‍රයාගේ අර ඇතිසේක, පච්චයාදී නසෙව,
ච්චරාදි ප්‍රත්‍යයන්ටද; අරහො, සුදුසුවනසේක; රහො, රහසිව;
පාපානි, පව්; තකාරොති, නොකරණසේක; තෙන, ඒ කාරණ
සේන්ද; අරහං, අරහත්යයි; පවුච්චති, කියනුලැබේ.

- 12 “සො තතො ආරකා නාම-යස්ස යෙනා සමබ්බිතා
අසමබ්බි ව දෙසෙති-නාපො තෙනාරහං මතො”

යනු එහෙයින්ම කියනලදි-තවද බුදුහු අභිත්මාභිඥානය කරණකොටගෙන කෙලශශත්‍රුන් නැසූ හෙයින් “අභිත්” නම් වනසේකි-මෙහි කෙලශයෝම මෙලොව පරලොව සජ්ඣානව කරවන බැවින් සතුරන් වැනිවෙත්-බුදුහු මෙබඳු රාගාදී කෙලශ නැමති සතුරන් මාභිඥාන නැමති ශක්‍රයෙන් සමුලඝාතව නැසූසේකි-එහෙයින් “අරිණංගතනාදභිත්” යන වාක්‍යයෙහි අරිශබ්දෙපසදවූ හිංසාභී පඨිත “හත-හිංසායාමි” යන බාහුනු කෙරෙන් ලිච් ප්‍රත්‍යය ශත්‍රාදෙශයෙනුත් “අභිත්” නම් වන සේකි.

- 13 “යසමා රාගාදිසංඛාතා-සබ්බෙපි අරගො හතා
පඤ්ඤසඤ්ඤා නාපෙන-තසමාපි අරහං මතො”

යනු එහෙයින්ම කියනලදි-තවද බුදුහු සංසාරවක්‍රයාගේ අරසංඛ්‍යාවූ දෑවි කැසූහෙයින් “අභිත්” නම් වන සේකි.

මෙහි ‘සංසාරවක්‍රය’ නම් කීමෙක්ද යත්?

- 14 “බ්බකානං පටිපාටි-බාහුආයතනානව
අබ්බොච්ඡිනනං වත්තමානං-සංසාරො ති පට්ඨවති”

12 ඤාණ, යමෙක්හුගේ; යෙන, යමකින්; අසමබ්බිතා, අසම්ප්‍රයුක්ත භාවයක් වේද; සො, හේතෙම; තතො, එයින්; ආරකා නාම, දුරුවූයේ නම්; නාපො, සඵලතෙම; දෙසෙති, දෙස්වලින්; අසමබ්බිව, අසම්ප්‍රයුක්තවනසේක; තෙන, එයින්; අරහං, අභිත්යයි; මතො, දක්නාලදි.

13 යසමා, යම්හෙයකින්; නාපෙන, සඵලයන්වහන්සේ විසින්; පඤ්ඤසඤ්ඤා, ඥානශක්‍රයෙන්; රාගාදිසංඛාතා, රාග වෙණාදි යයි කියනලද; සබ්බෙපි අරගො, සියළුසතුරෝ; හතා, තසන ලද්දහුද; තසමාපි, එහෙයින්ද; අරහං, අභිත්යයි; මතො, දක්නාලදි.

14 බ්බකානං, පඤ්චස්කකියන්ගේද; බාහු ආයතනානඤ්ච, අභාරභ බාහු වාදසායනකයන්ගේද; අබ්බොච්ඡිනනං, නොසිදි මෙන්; වත්තමානං, වචන්තාවූ; පටිපාටි, පිළිවෙල; සංසාරොති, සසරයයි; පට්ඨවති, කියනුලැබේ.

යනුහෙයින් අතවරාග්‍ර සංසාරයෙහි භවයෙන් භවය නොසිදු පවත්නා “රූප, වේදනා, සංඤ, සංයතාර, විඤ්ඤාන” යන පච්ඡන්ධයන්ගේ පටිපාටියද “චක්ඛුධාතු රූපධාතු චක්ඛු විඤ්ඤාණධාතු සොතධාතු සග්ගධාතු සොත විඤ්ඤාණධාතු ඝාතධාතු ගනිධාතු ඝාත විඤ්ඤාණධාතු ජ්වහාධාතු රසධාතු ජ්වහා විඤ්ඤාණධාතු කාය ධාතු ඵොට්ඨබ්බධාතු කාය විඤ්ඤාණධාතු මනොධාතු ධම්මධාතු මනො විඤ්ඤාණධාතු” යන මේ අටලොස් ධාතුන්ගේ පටිපාටියද “චක්ඛායතන සොතායතන ඝාතායතන ජ්වහායතන කායායතන මනායතන රූපායතන සද්දායතන ගනිායතන රසායතන ඵොට්ඨබ්බායතන ධම්මායතන” යන මේ වාදශායතනයන්ගේ පටිපාටියද සංසාර’ නම් වේ—

එයම නානාගති පරිත්‍රමණය කරණ වටාගෙණයන කයෙන් ‘චක්ඛු’ නමුදුවේ.

එහි පසුව සකැනිය නම්

- 15 “භූතපසාදවිසයා—භාවො හදය මිච්චපි
ජිවිතාහාර රූපෙති—අට්ඨාරසවිධං තථා”

යනුහෙයින් ස්වභාවලක්ෂණවූ පෘථිවිධාතුය, ද්‍රවලක්ෂණවූ ආපොධාතුය, උෂ්ණත්වලක්ෂණවූ තෙජොධාතුය, විස්පරණලක්ෂණවූ වායොධාතුය, යන භූතරූපය; රූපදර්ශනයට කාරණවූ චක්ඛුප්‍රසාදය, ශබ්දශ්‍රවණයට කාරණාවූ ශ්‍රොත්‍රප්‍රසාදය, ගන්ධාස්ප්‍රාණයට කාරණවූ ස්පර්ශප්‍රසාදය, රසාස්වාදයට කාරණවූ ජ්වහාප්‍රසාදය, ස්පර්ශශ්‍රවණයට කාරණවූ කායප්‍රසාදය, යන ප්‍රසාදරූපය, චක්ඛුසට ගොවරවූ රූපාලම්භය, ශ්‍රොත්‍රයට ගොවරවූ ශබ්දාලම්භය, ස්පර්ශයට ගොවරවූ ගන්ධාලම්භය, ජ්වහාවට ගොවරවූ රසාලම්භය, කායෙහි යට ගොවරවූ ස්පර්ශාලම්භය, යන විෂය රූපය; ස්ප්‍රිහාව පුරුෂ භාවය; මනොධාතු මනො විඤ්ඤාණධාතූන්ට ආධාරවූ හෘදයවස්තු වය; දෙහත්තියට කාරණවූ රූප ජිවිතෙහි ය; ශරීරය පවත්නාවූ ඔජාරූපය; යන මේ අටලොස් වැදෑරුම්වූ රූපයෝ “රූපයකැකි” නම් වෙත්—ඉක්වානුභවන ලක්ෂණවූ සුඛවේදනාවය, අති ස්වානුභවන ලක්ෂණවූ දුඃඛවේදනාවය, මධ්‍යස්වානුභවන ලක්ෂණවූ

15. භූත, භූතරූපය; පසාද, ප්‍රසාදරූපය; විසයා, විසයරූපය; භාවො, ප්‍රභාවාදි භාවරූපය; හදය මිච්චපි, හෘදය රූපයද; තථා, එසේම; ජිවිතාහාරරූපෙති, ජිවිතරූප ඔජාරූපයන් සමග; අට්ඨාරස විධං, (මේ කමිජරූපය) අටලොස් ආකාරවේ.

උපෙක්ෂා වේදනාවය, යන වේදනාත්‍රය “වේදනාසකකි” නම් වේ -
රූපාදී අරමුණු ඇදිනගන්නේ ස්වභාවකොට ඇති සංඥාව “සංඥා
සකකි” නම් වේ. —

- 16 “සඛ්ඛාරො චේතනා ඵසොං-මනකකාරායුසණ්ඨිති
තකෙකා වාරො ව වායාමො-පිති ඡන්දෙධිමොක්ඛතා-
- 17 සඛ්ඛාසතිතිරොත්තපං-වාගො මේතනා මති පුත
මඤ්ඤාතතතා ව පසස්සති-කායචිත්තවසා දුචේ-
- 18 ලහුතා මුදුකමමඤ්ඤා-පාගුඤ්ඤාඋජ්ජතා තථා
දයාමුදුසමොවාචා-කමමන්තා ජීවසංවරො-
- 19 ලොහො දෙසො ච මොහො ව-දිට්ඨිඋඛචච මෙව ව
අභිරික මනෝත්තපං-විචිකිච්ඡිත මෙව ව-
- 20 මානො ඉසො ව මචේජා ව-කුසානුචචං පිනම්ඛකං
ඉති එතාති පඤ්ඤාස-සංඛාරකකකි සඤ්ඤිතා”

16 සඛ්ඛාරො සංයකාරසකකිය (කෙසේද); චේතනා, චේතනා
වය; ඵසොං, ස්පශීය; මනකකාරො, මනසකාරය; ආයු, අරූපජී
විතෙන්ද්‍රියය; සණ්ඨිති, එකාග්‍රතාවය; තකෙකා, විතකීය; වාරොව,
විවාරයද; වායාමො, වියායද; පිති, ප්‍රීතියද; ඡන්දෙ, ඡන්දයද;
අධිමොක්ඛතා, අධිමොක්ෂයද.

17 සඛ්ඛා, ශ්‍රව්‍යවද; සති, සමානියද; භිරොත්තපං, හිරිමනජ්
දෙකද; වාගො, අලොභයද; මේතනා, අවේෂයද; මති, අමො
හයද; පුත, නැවත; මඤ්ඤාතතතාව, තත්‍රමඛසස්ථතාවයද; කාය
චිත්තවසා, කායචිත්තවශයෙන්; දුචේපසස්සති, කායපසස්සති විත්ත
පසස්සති දෙකද;

18 තථා, එසේම; ලහුතා, කායලක්ෂ්‍යවි විත්තලක්ෂ්‍යව දෙකද; මුදු,
කායමාදුත විත්තමාදුත දෙකද; කමමඤ්ඤා, කායකමමඤ්ඤාදා වි
ත්තකමමඤ්ඤාදා දෙකද; පාගුඤ්ඤා, කාය පාගුඤ්ඤාදා විත්තපාගු
ඤ්ඤාදා දෙකද; උජ්ජතා, කාය සෘජුතා විත්තසෘජුතා දෙකද; දයා,
කරුණාවද; මුදු, මුදිතාවද; සමොවාචා, සමසක් වචනයද; කමම
න්ත, සමසක්කමාන්තයද; ආජීවසංවරො, සමසක් ආජීවයද;

19 ලොහො, ලොභයද; දෙසොව, වේෂයද; මොහොව මොහ
යද, දිට්ඨි, මිත්‍යාදෘෂ්ටියද; උඛචච මෙවච, ඔබ්බනයද; අභිරි කං,

යනුහෙයින් වෙනතාවය, ජපයීය, මනසකාරය, අරූපජීවි
තෙත්ථියය, එකාග්‍රතාවය, විතකීය, විවාරය, ව්‍යායාමය, ප්‍රීතිය,
ජන්දය, අධිමොක්කය ශ්‍රඩාවය, සමානිය, හිරිය, මහත්තපය, අලෝ,
හය, අවේශය' අමොහය, තනුමඛ්‍යස්තතාවය, කායපසංඛි විතත
පසංඛි දෙදෙනාය, කායලක්ඛනි විතතලක්ඛනි දෙදෙනාය, කායමා
දුකි විතතමාදුකිදෙදෙනාය, කායකම්මඤ්ඤතා විතතකම්මඤ්ඤ
තා දෙදෙනාය, කායපාගුඤ්ඤතා විතතපාගුඤ්ඤතා දෙදෙනාය
කායසංසුතා විතතසංසුතා දෙදෙනාය, කරුණාවය, මුදිතාවය,
සමන්තව්‍යාපය, සමන්තකම්මානතාය, සමන්තආජීවය, ලොහය, වෙ
ශය, මොහය, මිත්‍යාදෂටිය, ඔෂධිතාය, අතිරිකය, අනපත්‍රපාය, සං
ශය, මානස, ජ්ඣිතාවය, මාත්‍යයනීය, පඤ්චාත්තාපය, පිතය, මිඛය,
යන මේ පනස්වෙනසික ධර්මයෝ "සංස්කාරසකකි" නම් වෙන්-
විෂය විජානනලක්ෂණයෙන් එකවිධවූ කුසලාකුසල අව්‍යාකත
වශයෙන් ත්‍රිවිධවූ කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර ලොකො
ත්තරවශයෙන් වතුර්විධවූ වෙදනා ඥාන සංස්කාරාදී හෙදයෙන්
එකතුනුවක් පමණැති විතතය "විඤ්ඤාසකකි" නම්වේ—මේ
පඤ්චසකකියෙහි.

"එකපිණ්ඩුපමං රූපං-වෙදනා බුබුලුපමා
මරිචිකුපමා සඤ්ඤා-සංඛාරා කාදරුපමා
මායුපමං ච විඤ්ඤාණං-දෙසිතාදිච්චබ්බකුතා"

යනුහෙයින් රූපසකකිය පෙනපිඩකට බදු උපමාඇත්තේය;
වෙදනාසකකිය දියබුබුලකට බදු උපමා ඇත්තේය; සංඥාසක
කිය, මහආවේහි පෙනෙන මරිචුදියට බදු උපමා ඇත්තේය;
සංස්කාර සකකිය කෙසෙල්කදට බදු උපමාඇත්තේය; විඤ්ඤ
සකකිය ඉන්ද්‍ර ජාලයකට බදු උපමා ඇත්තේය.

රූපසකකිය' පෙනපිඩක් වැඩිවූයේ කෙසේදයත්? යම්යෙපෙ
නපිඩෙහි කිසි සාරවත්තක් නැත්තේද එයින් පාත්‍රයක්හෝ තථ
තැටියක් හෝ විත්සාලි ආදී කිසිදෙයක් හෝ කර්මහසි ඇරගත

අතිරිකයද; අනොත්තරපං, අනපත්‍රපාවද; විචිකිච්ඡිතමෙවච,
විචිකිච්ඡාවද;

20 මානො, මානසද; ඉස්සාව, ජ්ඣිතාවද; මචේතාව, මාත්‍යයනීයද
කුහකුච්චං, කුසුසද; පිතමිඛකං, පිතයමිඛය යනදෙකද; එතාන්
පඤ්ඤාස, මේ පනස්ධර්මයෝ; ඉති, මෙයේ; සංඛාරකකි සඤ්ඤ
තා, සංස්කාරසකකියයි දන්තාලදී.

නොහැක්කේද ගතත් එබඳුවැඩක් සිඛනොකොට බිදීයන්නේද එමෙන් රූපසකකියද නිත්‍යයයි කියාවත් බ්‍රැවයයි කියාවත් මමය මාගේයයි කියාවත් නුවණින් සිතාගත නොහැක්කේවේ—තවද යම්සේ පෙනපිඩ සිදුරුසිදුරුව නොයෙක්සැනී එක්ව ලබාගෝ දියබරණ ඇටමැහි සොබයිත් ආදිවූ නොයෙක් ප්‍රාණී ලිහිනා නැත් වේද—එපරිද්දෙන් රූපසකකියද මුඛ නාසිකාදිකුඩාමහත් සිදුරුහා නොයෙක් ඇට නහර සැනී ගැලපී තනෙකාටකය, ගඹු පාදය, තාලතිරකය, සුවිමුඛය පටතනතුසුත්‍රය, යනාදිවූ අසුකු ලයක පණුවන්ට ලිහින ගේත්වේ; දැවදන ගෙයක්වේ. නාන ගෙයක්වේ; ගිලාන සාලාවත්වේ; ශමයානයත් වේ—තවදයම්සේ පෙනපිඩ ආදියෙහිබෙබරගෙහි පමණ ඇතිව අනුක්‍රමයෙන්ගඹා වර්ත සමුද්‍රාදියෙහි පළිතකුට පමණමහත්වේද—එපරිද්දෙන්රූප සකකියද පළමුවෙන් මාතෘකුක්කියෙහි හිමාලයවනයෙහි හුන පුපුළ නම් ප්‍රාණියක්හුගේ උදරරොමයක් ප්‍රසන්න තලතෙලක ගලා සත්වටක් ගැසුකල සත්වෙහි වාරයෙහි රොමාග්‍රයෙහි සිටි තෙල්බිඳුපමණවූ කලලරූපයක් ඇතිවේ; ඒ කලලරූපයෙහි ප්‍රතිසැනීවිත්තය හටගනී; මෙසේ හටගත් ප්‍රතිසැනීවිත්තයට අනතුරුව හවාඩාසින් තුදුසෙක් පහළවේ—ඊට අනතුරුව මනො වාරාවර්තය පහළවේ. ඊටඅනතුරුව සන්තොෂඋපදවමින් ආත්ම ග්‍රහණය කෙරෙමින් ලොහසම්ප්‍රසුකක සිත් පහළවේ—මෙසේ ඇතිවූ පහත්තලතෙලිත්තක් වැනි ඒ පූජොක්කවූ කලලරූපය ක්‍රමයෙන් වැඩී සතියක් ගියකල්හි මස්දෙව් දියත්තක් වැනි අර් බුදුවස්ථාවට පැමිණේ, දෙසතියක් ගියකල්හි අර්බුදුවස්ථාවෙන් පෙරළී බොල්කොට පිසුලතුදියත්තක් වැනි පෙශිඅවස්ථාවට පැමිණේ, තුන්සතියක් ගියකල්හි මේ පෙශිඅවස්ථාව පෙරළී මූරු තමල් කැකුලක්වැනි සතඅවස්ථාවට පැමිණේ, සිව්සතියක් ගිය කල්හි සේදු මස්කැටියෙක්හි නැගී පස්පොලක්මෙන් දෙඅභ දෙ පය ඉස බේරී ප්‍රශංඛාවස්ථාවට පැමිණේ, ඉක්බිති පස්වැනිසති යෙහි පටන් එකොළොස්වන සතිය දක්වා මෙදතුරේ අතුල් පතුල් ඇතිලි ඇස් මුව කන් නාසා මුත්‍රමාහි වර්වස්මාහි ආදියද ඉතාසුක්ෂමවූ ඇවද ඉසකෙස්ද වෙරලොම්ද හටගෙන ක්‍රමයෙන් වැඩී සම්පූර්ණව බඩයක් පමණවේ. ගොමහිඡාසත්‍යයෝදින්ගේ ශරීර වශයෙන් පළිතකුටප්‍රමාණවේ, මහමුහුද මස්කැස්බත්ගේ වශයෙන් නොයෙක්සියගණන් යොදුන් පමණත්වේ—තවද යම් සේ පෙනපිඩ හටගත් ශෙණෙහිත් නැසෙන්නේද; මදක්තැන් ගොසිනුත් නැසෙන්නේද, මුහුදට ගියකල ඒ කාන්තයෙන්ම නැස්ගන්නේද, එමෙන් “රූපසකකිය” කලල අව

සථායෙහිත් නැසෙන්නේය, අර්බුදවස්ථායෙහිත් නැසෙන්නේය, පෙශ්වවස්ථායෙහිත් නැසෙන්නේය, සනාචස්ථායෙහිත් නැසෙන්නේය, ප්‍රශාධාදී අවස්ථාවලත් නැසෙන්නේය, මවුකුසින් බිහිවූ කලත් නැසෙන්නේය, මන්දායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, ත්‍රිඛාදායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, චණ්දායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, බලදායකයෙහිත් නැසෙන්නේය; ප්‍රඥාදායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, භායනදායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, ප්‍රාග්ධාර දායකයෙහිත් නැසෙන්නේය; ප්‍රවකිත දායකයෙහිත් නැසෙන්නේය; මොමුහ දායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, යයනදායකයෙහිත් නැසෙන්නේය, මේ අතර නොතැසීසිටියේ නමුත් ශතායුෂ්කයන්ගේ රූපය අවුරුදු සියක්පිරුණු කල ඒකාන්තයෙන් තිඳි මරුමුඛයට පැමිණ සුණු විසුණුවේ- එහෙයින් බුදුහු “රූපසංකෘතිය” පෙනපිබකට බදු උපමා ඇත්තේයයි වදාළසේකි.

“වේදනාසංකෘතිය, දියබුබුලක් බදු වූණේ කෙසේද? යම්සේ දියබුබුල කිසි සාරකයක් නැත්තේද දුම්පිද ඇරඟන නොහැක්කේද එයින් අයභිකයක් හෝ ආසනයක් හෝ අගුලිමුද්‍රිකාවක් හෝ කණිණිමුණයක් හෝ කොටගත නොහැක්කේද-එමෙන් වේදනාවද අසාරය දුම්පිය. නිත්‍යය ධ්‍රැවයයි සිතාගත නොහැක්කේවේ; ගත්තමුත් එලෙස සිටිවනොසිටි-නවද යම්සේ ඒ ඒ දියබිඳුවෙන් නැංගා වූ බුබුල එතනම නැසෙන්නේද බොහෝ කලක් සිටින්නේ නොවේද, එපරිද්දෙන් එක අසුරුසේනක් පමණක් ලෙස නොයෙක් කෙල ලක්ෂණන් සුබදු:බොපෙක්ෂා වේදනා පහළව නැසෙන්නේවේ-නවද යම්සේ දියබුබුල දියපිටතැගි බුලිමල දියබිඳුදියරොත් එකතැන්කොට, දූවණ කරඬුපියනක් මෙන් වටකොට, ගන්නා වාසුයයි, යන කාරණසතරකින් ඇති වේද, එපරිද්දෙන් වේදනාවද වක්‍ර:ප්‍රසාදදී වසනුවය, රූපාදී ආලම්භය, ලොභාදී කෙලශමලය, වක්‍ර:සපඨාදී සපඨිසට්ඨකය, යන සතර කාරණයකින් පහළවේ-එහෙයින් බුදුහු ‘වේදනාසංකෘතිය, දිය බුබුලක් හා සදායයයි වදාළසේකි.

‘සංඥාසංකෘතිය’ මිහිදිය හා සදායයේ කෙසේද? යම්සේ ග්‍රිෂ්ම කාලයෙහි මහඅව්වෙහි පෙනෙන මිරිඳුදිය වවලව මහවතුරේරල ගසන්නායේ පෙනේද එමෙන් නිල්පැහැය රත්පැහැය දැනාදින්

සලකා ගන්නා සංඥා අනුභවපිණිස පොපි ගණි—තවද යම්සේ මිහිදිය—පිරුණු පොකුණක්මෙන් පෙනී පිපාසාවෙන් පිහිනවූ මාගයන් වඤ්ඤාකෙරේද එමෙන් සංඥාවද මේ කිල්වන්රූපය, මේ රන්වන්රූපය මේ සම්වන්රූපය. සුභය; මනාපය, සැපය, නිත්‍ය යයි ප්‍රශංසාකරවා සතියන් වවාකෙරේ—එහෙයින් බුදුහු සංඥා සකකිය' මිහිදිය හා සමානයයි වදාලසේකි.

'සංසකාරසකකිය' අසාරනිසාරානිගෙන් කදලිසකකියක් හා සදාශවේ—යම්සේ කෙසෙල්කදින් කිසිවක්ගෙණ ගන්නා සැලකන්පටිපිකා ආදිවූකිසි ගෘහකමාන්‍යාදියක් කොටගත නො හැකිවේද, ගත්තමුත් සරිව නොසිටිද, එපරිද්දෙන් සංසකාර යෝද නිත්‍යය බ්‍රැවය මමය මාගේයයි ග්‍රහණය කරනුත්තානු නොවෙයි. තවද යම්සේ කදලිසකකිය බොහෝ පතුරුවැටි සමූහවේද, එපරිද්දෙන් සංසකාරසකකියද බොහෝ ධර්මරාශියක් වේ = තවද යම්සේ කදලිසකකිය සිටපතුරු වෙතපැහැයෙක් වේද ඇතුළු පතුරු ක්‍රමයෙන් වෙති වෙත පැහැ වෙත වෙත ආකාර ඇතිවේද එපරිද්දෙන් ස්පර්ශාදි නානා ස්වභාවඇති සම පතස් ධර්මයෝ එක්ව 'සංසකාරසකකි' නම් වෙන්-එහෙයින් බුදුහු 'සංසකාරසකකිය' කදලිසකකියක් හා සදාශයයි වදාලසේකි.

'විඤ්ඤාසකකිය, අසාරානිගෙන් ඉන්ද්‍රජාලයක් වැනිවේ. හේකෙ සේද? යම්සේ ඉන්ද්‍රජාලය මදකලක් පැවත ඉතාසීඝ්‍රව නැතිවේද ඊටමඩා ශතසහස්‍රගුණයෙන් විතතයම ස්වප්‍රකාශයක් පැවත නැසෙන්නේ වේ—එකම විතතයෙන් පුරුෂයා ආර්යය, ගිණිය, සිටියය, උන්නේයයි, වැටහෙන්නේය, එතකල්හිවෙනසිතෙක් වේ; සිටිනාකල්හි වෙනසිතෙක්වේ; හිඳිනාකල් ආදියෙහිද වෙන වෙන සිත් වේ;—තවද යම්සේ ඉන්ද්‍රජාලය මහජනයා වසිනකොට කාටකාබලිභාදි කිසිවක් රන් රිදී මණිමුතුයයි ග්‍රහණයකරවාද එපරිද්දෙන් වේ 'විඤ්ඤාසකකි' නම්වූ විතතයම එකම විතතයෙන් ආවාක්මෙන් යියාක්මෙන් සිටියාක්මෙන් උන්නාක්මෙන් සතියාන් වඤ්ඤාකෙරේ—එහෙයින් බුදුහු 'විඤ්ඤාසකකිය' ඉන්ද්‍රජාලය කටබඩු උපමා ඇත්තේයයි වදාලසේකි; තවද.

(24) "රාසිවත් සෘජීවවෙව-වක්‍රවනමුඛවත් තථා සකකෙසු පඤ්ඤා ප්‍රාසේද-රාතවශබ්ද: ප්‍රගීයතෙ"

කියා “මහිදගීන සබ්බක” තම්චු බෞද්ධතානීයෙහි කීතෙහිත් රාශිවත්, ධාන්‍යරාශිය යවරාශිය මුද්ගරාශියෙහි කීතල ධාන්‍ය යව මුද්ගයන් හැර අන්රාශියක් නැත්තාක්මෙන්ද, සාථීවත්, ජලිස සාථී ගතවසාථීයෙහිකීකුල ගැල් ගොන් බඩුපොදි වණිත්ජනයා හැර අනික් සාථීයෙහි යන දෙයක් නැත්තාක්මෙන්ද; වක්‍රවත්. අලාතවක්‍රය රථවක්‍රය කුලාලවක්‍රයෙහි කීතල මණ්ඩලාකාරයෙන් වළල්ලක් මෙන් වට ගිනිපෙනහෙල්ලරියසක් පෝරුකඩ විනා අන්වක්‍රයෙහි යන දෙයක් නැත්තාක්මෙන්ද; මුෂටිවත් මිටයෙහිකී කල අකුළුවාගත් ඇඟිලිපසට මිටයෙහිගත ව්‍යවහාරයමුත් ඇඟිලි හැර මිටයෙහි යන අන්වස්තුවක් නැත්තාක්මෙන්ද; සකෘතිප්‍ර පඤ්චසු, රූප වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාර විඤ්ඤාණය යන පඤ්චසක කියෙහි; ආනම්භදය; ආනම්‍ය යන ව්‍යවහාර භබ්දමාත්‍රයක්; ප්‍රාණෙය; නුවනැත්තන්විසින්, ප්‍රගීයතෙ, කියනුලැබේ; තෙවත් ව්‍යවහාරකරණුලැබේ—එයින්මෙසේ සවහාවධ්‍යරාශි මාත්‍රවූආනම් ආත්මියගුණය වූ සකෘතිපඤ්චකයෙහි මමය මාගේය යන විපරිත ග්‍රහණය නොකටයුත්තේයි—මේ සංසාරවක්‍රය ප්‍රතිතුසසමුත්පාද ක්‍රමයෙන් මෙසේ දතයුතු.

“අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං නාමරූපපච්චයා සලායතනං සලායතනපච්චයා ඵසො ඵසපච්චයා වෙදනා වෙදනාපච්චයා තණ්හා තණ්හා පච්චයා උපාදානං උපාදානපච්චයා භවො භවපච්චයා ජාති ජාති පච්චයා ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛ දෙමතස්සපායාසා සමභවනති ඵවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛකඛකියස්ස සමුදයෝ හොති”—අවිජ්ජයං විජ්ජනීති අවිජ්ජා, නොවිජ්ජතු වූ කාය දුශ්චරිතාදිය විදිනුහි අවිදුකම්මවේ; විජ්ජයං නවිජ්ජනීති අවිජ්ජා, පැමිණිය යුතු වූ කායසුචරිතාදියට ගොපැමිණේනුහි අවිදුකම්මවේ; ඛකානං රාසවං ආයතනානං ආයතවං ධාතුනං සුඤ්ඤතවං ඉන්ද්‍රියානං ආධිපච්චවං සච්චානං තථවං අවිදිතං කරොතිති අවිජ්ජාරූපාදිපච්චසකකියන්තේරාශ්‍යථිසද්, වක්‍රව්‍යායතනාදිමොගත

(21) ප්‍රාණෙය; පණ්ඩිතයන්විසින්; පඤ්චසුසකකිය, පඤ්චසක කියකෙරෙහි; රාශිවත්, ධාන්‍යාදිරාශියක්මෙන්ද; සාථීවලෙව ජලිසසාථීදිසාථීයක්මෙන්ද; වක්‍රවත්, රථවක්‍රාදිවක්‍රයක්මෙන්ද; තථා, එසේම; මුෂටිවත්, ගසනමුෂටියක්මෙන්ද; ආනම්භදය; ආනම්‍යව්‍යවහාරභබ්දය; ප්‍රගීයතෙ, කියනුලැබේ.

යන්ගේ වක්ෂුර්විඥානාදීන් පවතින ස්වභාවයද, වක්ෂුධානාදී අමොදශ ධාතුන්ගේ ධ්වවසුභසුඛාදී ශුභා ඛවද, වක්ෂුරාදී අබේ ඤියයන්ගේ ආධිපත්‍යයද, දුක්ඛාදිවතුසංඝාතයන්ගේ තථාස්වභාවයද, අස වසා බැඳිකඩක්මෙන් සමමොහභාවයෙන් අප්‍රකටකෙ රේනුසි අවිද්‍යානම්මේ—අවිජ්ජාපච්චයා, මෙබඳුඅවිද්‍යාප්‍රත්‍යයෙන් හෙවත් නුනුවණයසීතියනලද අවිද්‍යාව කරණකොටගෙන සංඛාරා, පුඤ්ඤාභිසංඛාරය අපුඤ්ඤාභිසංඛාරය ආනන්දාභිසංඛාරයයන ලොකික කුශලාකුශල වෙනතාවෝ; සමභවනී, වෙන්; සංඛාර පච්චයා, මේ ත්‍රිවිධවූ සංයකාර ප්‍රත්‍යයෙන්; විඤ්ඤාණං, ප්‍රතිසංඛි විඥානය හෙවත් ප්‍රතිසංඛිවශයෙන් එකුත්විසිවැදුරුමිවූ ප්‍රවෘත්ති වශයෙන් දෙතිස් වැදුරුමිවූ විපාකවිඤ්ඤාණය; සමභවති, ලැබේ විඤ්ඤාණපච්චයා මේ යථොක්ත විපාකවිඥාන ප්‍රත්‍යයෙන්; නාම රූපං, වෙදනාදී සකකිත්‍රය සංඛාරානවූ නාමයද භූතො පාදය හෙදවශයෙන් විප්‍රකාරවූ කමිජරූපයද යන නාමරූපදෙක, සමභවනී, වෙන්; නාමරූපපච්චයා, නාමරූපප්‍රත්‍යයෙන්; සලා යනනං; වක්ඛායනනං සොතායනනං ඝාතායනනං ජිව්හායනනං කායායනනං මනායනනං යන අභිවිධවූ අධාරාත්මිකායනනං; සමභවති, වේ; සලායනනපච්චයා, අභාරායනප්‍රත්‍යයෙන්; එසොසා, 'වක්ඛුසම්පොසො සොතසම්පොසො ඝාතසම්පොසො ජිව්හාසම්පොසො කායසම්පොසො'

මනොසම්පොසො, යන අභිවාරිකවූ ස්පශී; සමභවති, වේ; එසස පච්චයා, ස්පශීප්‍රත්‍යයෙන්; වෙදනා, "වක්ඛුසම්පොසොපාදෙදනා සො තසම්පොසොපාදෙදනා ඝාතසම්පොසොපාදෙදනා ජිව්හා මම්පොසොපාදෙදනා කායසම්පොසොපාදෙදනා මනොසම්පොසොපාදෙදනා" යන අභිවිධවූ වෙදනාව නොහොත් සුඛදුඃඛොපෙක්ඛාවශයෙන් ත්‍රිවිධවූ වෙදනාව; සමභවති, වේ; වෙදනා පච්චයා, මේ යථොක්තවූ වෙදනාප්‍රත්‍යයෙන්; තණ්හා, "රූපතණ්හාසද්දතණ්හා ගකිතණ්හා රසතණ්හා ථොට්ඨබ්බතණ්හා ධම්මතණ්හා" යන අභිවිධවූ තෘෂ්ණාව නොහොත් කාමතෘෂ්ණාදිවශයෙන් ත්‍රිවිධවූ ආධාරාත්මික බාහ්‍ය අතීතානාගත වතීමානකාල අධාරාධිත හෙද යෙන් අමොච්ඡාතරගත ප්‍රභෙදවූ තෘෂ්ණාව; සමභවති, වේ; තණ්හාපච්චයා, තෘෂ්ණාප්‍රත්‍යයෙන්; උපාදානං, කාමු පාදානං දිට්ඨිපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අතතවාදපාදානං යන වතුර්විධොපාදානං, සමභවති, වේ; (උපාදානං නම් කිසිවෙකු විසින් කියා ගරවාගත නොහැකිලෙස

දූෂිතකාරි කුමනිල ග්‍රාහකයන්ගෙන් අරමුණුගෙන් පවත්නාවූ
 නෂ්ටකාරී) උපාදාන පච්චයා; උපාදාන ප්‍රත්‍යයෙන්; හවො,
 කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර වශයෙන් එකුත්තිස් වැද
 රුමිවූ කමිහවයද; කාමහවය, රූපහවය, අරූපහවය, සඤ්ඤි
 හවය, අසඤ්ඤිහවය, තෙවසඤ්ඤි නාසඤ්ඤිහවය, එකවොකාර
 හවය, චතුරවොකාරහවය, පඤ්චවොකාරහවය, යන නවවිධවූ
 උපපතතිහවයද; සමහවතී, වේ; හවපච්චයා, මේ විවිධවූ හවයන්
 අතුරෙන් කමිහව ප්‍රත්‍යයෙන්, ජාති, ඒ ඒ හවයෙහි සකකියන්
 ගේ පහලවීමයි කියනලද සමොපපතතිය; සමහවතී, වේ;
 ජාතිපච්චයා, උපකප්‍රකාර ජාතිප්‍රත්‍යයෙන්; ජරා, සකකියන්ගේ
 මිනිකිරීමයි කියනලද ජරාවද; මරණං, සකකියන්ගේ බිඳී
 යයි කියනලද මරණයද; සොක, මව යමක් පලමුවීද ඒ මටදත්
 නැතිවීයයි අභ්‍යන්තර විචාරාවශයෙන් උපදනාවූ ලක්ෂණ ඇති
 ශෝකයද; පරිදෙව, තනනිශ්‍රිත ආලාප සංඛ්‍යාතවූ පරිදෙවයද;
 දුකඛ, කාය ප්‍රති පිඩන ලක්ෂණඇති දුඃඛයද; දෙවනස්ස, මනො
 විසාද ලක්ෂණඇති දොමනස්සයද; උපායාසා, විෂාදලක්ෂණ
 ඇති උපායාසයද යන මොහු; සමහවනති, වෙත්; එවං, මේ
 යෙපොකතවූ ප්‍රත්‍ය පරමපරා වශයෙන්ම; කෙවලස්ස, සුඛාදීන්
 අම්මවූ නොහොත් සියලු; එතස්සදුකඛකකිකස්ස, මේ භ්‍රෙහුමක
 වාග්‍යසංඛ්‍යාතවූ දුඃඛරාශිහුගේ; සමුදයො, හොති, උපපතතිය
 වේ. ඊළුවර නිමාණාදී වශයෙන් උපපතතියක් නොවේ.

ප්‍රතිත්‍ය සමුත්පාදයෙහි කී මේ සංසාරවක්‍රයෙහි අවිද්‍යාසංසකා
 රවය එක්සංකෂෙපයෙකි. විඤ්ඤණ, නාමරූප, ඡායායතන, සපඨී
 වේදනා, පස එක් සංකෂෙපයෙකි. නෂ්ටකාරී, උපාදාන, හව, තුන
 එක් සංකෂෙපයකි. ජාති, ජරා, මරණ, තුන එක්සංකෂෙපයෙකි.
 මේ සතර සංකෂෙපයෝ සාලවිභාගයෙන් අතිතභෙදය, එතරති
 විපාකය, එතරතිභෙදය, ආයත් විපාකයයි සතරදෙනෙක්
 වෙත්.

මේ සතරසංකෂෙපයන් අතුරෙන් අවිද්‍යාසංසකාරයයි යන
 ප්‍රථමසංකෂෙපය 'අතිත අධිව' නම්වේ, විඤ්ඤණ නාමරූප ඡායා
 යතන ස්පඨී වේදනා සංකෂෙපය, නෂ්ටකාරී උපාදාන හවසංකෂෙ
 පය, යන මධ්‍යයෙහිවූ සංකෂෙපවය වනීමාන, අධිව නම්වේ; ජාති
 ජරා මරණ යන පශ්චිමවූ සංකෂෙපය 'අනාගත අධිව, නම්වේ
 "අවිද්‍යාසංසකාර නෂ්ටකාරී උපාදාන හව" යන රේ ධර්මපඤ්චකය

අතීතකාලයෙහි කම් වෘත්තයයි, “විඤ්ඤාණ නාමරූප ඡායානත ජපඨී වෙදනා” යන මේ ධම්ම පඤ්චකය එතරහි විපාකවෘත්තයයි, “තෘෂ්ණා උපාදාන භව අවිද්‍යා සංස්කාර” යන මේ ධම්ම පඤ්චකය එතරහි කම් වෘත්තයයි. ජාතිජරාමරණින් ග්‍රහණයකරණලද “විඤ්ඤාණ නාමරූප ඡායානත ජපඨී වෙදනා” යන මේ ධම්ම පඤ්චකය අනාගතභවයෙහි විපාකවෘත්තයයි. මෙසේ වෘත්තවශයෙන් කියනලද ධම්මයෝ,

“අතීතෙ හෙතුසො පඤ්ච-ඉද්‍යති ඵලපඤ්චකං

ඉද්‍යති හෙතුසො පඤ්ච-ආයතිං ඵලපඤ්චකං”.

යනාදීන් දක්වනලද අතීතහෙතු පඤ්චකාදී ආකාරවශයෙන් කොටස් සවශයෙන් විසිවැදූරැම්මෙන්; මේ විංශති ආකාරයන් අතුරෙන් සංස්කාර විඤ්ඤාණ දෙදෙනාගේ අතුර එක්සකියකි; වෙදනා තෘෂ්ණා දෙදෙනාගේ අතුර එක්සකියකි; භව ජාති දෙදෙනාගේ අතුර එක්සකියකි.

මෙසේ අධ්‍යයනයක් ඇති වාදශාඛනයක් ඇති විංශත්‍යාකාරයක් ඇති ත්‍රිසකියක් ඇති චතුස්සංකෂේපයක් ඇති වෘත්තයක් ඇති මූලවයක් ඇති ප්‍රතිත්‍ය සමුත්පාදවශයෙන් කියනලද අවිද්‍යා භව තෘෂ්ණාමය නාභිඇති සුණ්‍යාදී අභිසංස්කාරමය දූවි ඇති ජරාමරණ නමැති නිම්මලප්‍රඥා ඇති ආශ්‍රවසමුදය නමැති අකුරෙකින් විද ත්‍රිභවනමැති රථයෙහි යොදනලද අනාදිකාල ප්‍රවානනවූ සංසාරචක්‍රය භාග්‍යවත් වූ බුදුරජාණන් වහන්සේ,

ශ්‍රීමහාබෝධිද්‍රුම මූලයෙහිදී මසැසින් දක්නාමෙන් සම්ප්‍රකාරයෙන් නුවණැසින් ප්‍රත්‍යක්ෂකොට දැක ඒ අවිද්‍යාදී ධම්මයන් කෙරෙහි කලකිරී ශ්‍රෝතෘපත්‍යාදී ලොකොත්තරවූ චතුර්විධ මාභීයෙන් ඔවුන්කෙරෙහි තොඇලී උත්කෙරෙන් මිදෙනු කැමතිසේක් යථොක්තවූ ථේ සංසාරචක්‍රයාගේ අරසබ්බාන සංස්කාරාදී දවින් එම බෝධිමූලයෙහිදී සනතිරැමනසනතිකම් පන කාත්‍යඇති වීයම් නමැති පාදවයෙන් සීල නැමති පෘථිවියෙහි සමපාදන වශයෙන් පිහිටා අනවද්‍ය ධර්මාදන සාධන ශ්‍රමානමැති හස්තයෙන් කැමාවවර කමාදී ප්‍රහෙද සියලු කම්යන් ක්‍ෂයකරන්නාවූ සමාධි ශිලායෙහි මුඛයන් තබනලද මාභීඤ්ඤා නැමති පරජුටගෙණ විහන විධායක භාවයට පැමිණිවූසේකි; කපා සුණු විසුණු කළයේකි; එහෙයින්

බුදුහු “අරාණං හනචාදහීන්” යනවාක්‍යයෙහි අරඹාදේප පදවූ
යථොක්ත ‘හන-හිංසායාමි, යන ධාතුයෙහි “අහීන්” නම් වන
සේකි.

(22) “අරා සංසාරවක්‍යස්ස-හභා ඤාණාසිතා යතො
ලොකනාථොන තෙනෙස-අරහනති පවුච්චති”

යනු එහෙයින්ම කියනලදී

තවද බුදුහු විවරාදිවතුර්විධප්‍රත්‍යයටද පූජාවිශේෂයටද සුදුසු
වනසේකි; එහෙයින් බුදුන් ලොව උපන් කල්හිම කිසිමහානුභාව
සම්පන්නවූ දිව්‍යමනුෂ්‍යකෙනෙක් ඇද්ද ඔහු බුදුන් හැර අන්තැන
කට පූජාසත්කාර නොකෙරෙත්-එසේමැයි; සහම්පතිනම් මහා
බ්‍රහ්මතෙම බුදුන් වමහමෙරසා රුවන්දමකින් පූජා කෙළේය, සෙසු
දෙවියෝද කොශල බිඹිසාරාදි මනුෂ්‍යයෝද තම තමන්ගේ ශක්ති
නිවූපරිද්දෙන් පූජා කළාහුය, පිරිනිවි බුදුන් උදෙසා ධර්මාශෝක
මහරජු රුවෝද සයානුකෙලක්ඛන විශදම්කොට සමයානප්‍රවිප
යෙහි සුවසුදහසක් විහාරකරවා පූජා කෙළේය; මෙසේ බුදුහු දිව්‍ය
බ්‍රහ්මාදීන් විසින් කරණු ලබන උදරතර ප්‍රත්‍යය පූජාවට හා ප්‍රතිප
ත්ති පූජාවට යොග්‍ය හෙයින් “ප්‍රත්‍යයාදිතාමහීනචාදහීන්” යන
වාක්‍යයෙහි ‘අහී-මහ-පූජයාමි’ යන ධාතුහු කෙරෙන් අහී විශිෂ්ටකතී
යෙහි නිෂ්පන්න ශත්‍රුනානාම වශයෙනුත් “අහීන්” නම් වන සේකි.

23 “පූජාවිශේසං සහපච්චයෙහි

යසමා අයං අරහති ලොකනාථො

අත්ථානුරූපං අරහනති ලොකෙ

තසමා ජිනො අරහති නාම මේතං.”

යනු එහෙයින්ම කියනලදී-

(22) ලොකනාථොන, සඵලයන් වනන් සේවිසින්; සංසාරවක්‍ය
ස්ස, සංසාරවක්‍රයාගේ; අරා, අරඹාදියා තසං සකාරයෝ; යතො
යම් නෙයකින්; ඤාණාසිතා, ප්‍රඥානාමතිබ්බහයෙන්; හතා, (ජේද
තයකිරීමෙන්) තසනලද්දහුද; තෙන, ඒකාරණයෙන්; එසො,
මේ සඵලයෙනුම; අරහනති, අහීන් යයි; පවුච්චති, කියනු ලැබේ.

(23) යසමා, යම් නෙයකින්; අයං ලොකනාථො, මේ සඵලයෙනුම;
සහපච්චයෙහි, විවරාදි ප්‍රත්‍යය සමග; පූජාවිශේසං, පූජාවිශේෂයට;
අරහති, සුදුසු වන සේක්ද; තසමා, එහෙයින්; ජිනො, සඵලයෙනුම;
ලොකෙ, ලොකයෙහි; අත්ථානුරූපං, අභිනුකූලවූ; අරහංඥති
අහීන් යයි; (කියනලද) එතං නාමං, මේ නාමයට; අරහති, සුදුසු
වන සේකි.

තවද බුදුහු ලොභවෙහෙය පාපහෙතුන් සුප්‍රතිණ බැවින් රහස්සත් පථි නොකරණසේකි; යම්සේ ලොකයෙහි අපි පඨිතයමිහ යන මන්ඥාභි යම්කිසි අඥානකෙනෙක් අකීර්තිහසින් රහස්සත් පථි කෙරෙද්ද එපරිද්දෙන් බුදුහු කිසිකලෙකක් රහස්සත් පථි නොකරණසේකි; එහෙයින් “පාපකරණ රහා භාවාදහීන්” යන වාක්‍යයෙහි නොරැකතික විධියෙනුත් “අහීන්” නම්වනසේකි.

(24) “යසමා නත්ති රහො නාම-පාපකමෙසු නාදිනො
රහාභාවෙන තෙනෙස-අරහං ඉති විඤ්ඤානො
යනු එහෙයින්ම කියනලදි.

මේ අටුවායෙහි කී අර්ථ පස්පනතියයි-තවද,

(25) “ආරකා මන්දබුභිනං-ආරකා ව විජානතං
රහානං සුප්පභිණ්ණතා-විදුත මරහෙය්‍යතො
භවෙසු ව රහාභාවා-පාසංසා අරහං ජිනො”

යනුහෙයින් බුදුහු අභාවිතකාය ශීලවිහ්‍ය ප්‍රඥාභිප්‍රතිණ රාහවෙසමොහයෙන් යුක්තමිහප්‍රතිපන්න භිනාධි මුත්තිකවූ අසජ්ජනයන් කෙරෙන් ඉතාදුරුවූ හෙයින් “අහීන්” නම් වනසේකි.

(26) සමමා නප්පටිජ්ජනති-යෙ නිභිනාසයා නරා
ආරකා තෙහි භගවා-දුරෙ තෙනා රහං මනො
යනු එහෙයින්ම කියනලදි-

තවද බුදුහුභාවිතකාය ශීලවිහ්‍ය ප්‍රඥාභිප්‍රතිණ රාහවෙසමොහයෙන් යුක්ත ප්‍රණීතාධි මුත්තිකවූ සාමුද්‍රජනයන්ට ආසන්න හෙයින් “අහීන්” නම් වනසේකි.

(27) යෙ සමමා පටිජ්ජනති-සුප්පභිණ්ණතාධි මුත්තිකා
ආරකා තෙහි ආසන්න-තෙනාපි අරහං ජිනො
යනු එහෙයින්ම කියනලදි-

(24) නාදිනො, සථිඥයන්වහන්සේගේ; යසමා, යම්හෙයකින් පාපකමෙසු, පාපක්‍රියාවන්හි; රහොනාම, රහසෙක්නම්; නත්ති නැත්තේද; තෙනරහාභාවෙන, (පවිකිරීමෙහි) ඒ රහසකැති වැඩිත්; එසො,මේසථිඥතෙම; අරහංඉති,අර්හත්යයි; විඤ්ඤානො, ප්‍රසිඬවූයේක.

තවද බුදුහු ආනුභවික පරතික පරිපූරණයවිණිස සමයක් ප්‍රතිපත්ත සාධුජනයන්විසින් ආසන්නභාවයෙන් එකාන්තයෙන් රතිතව්‍ය පරිත්‍යජ්‍ය ප්‍රභාතව්‍යාඪියෙන් රහසඛ්‍යාතවූ රාහාදි පාපධමියන් බොධිමුලයෙහිදීම ප්‍රතිණ කලබාවින් “අභිත්” නම් වනයේකි. මේ අපිපක්‍ෂයෙහි “නසනති එතස්ස රහාති අරහො”යි කියයුතෙහි ඔකාරයට සානුසාර අකාරයක් කිරීමෙන් ‘අරහං’ යනු සිඛයි.

28 “පාපධමො රහා නාම-සාධුහි රතිතබ්බතො
තෙසං සුට්ඨු පභිණ්‍යතා-භගවා අරහං මතො”
යනු එහෙයින්ම. කියනලදී—

සප්ප්‍රකාරයෙන් පරිඥාසකකියන් ඇති ප්‍රතිණ කෙලශවූ භාවිතමාහි සාක්‍ෂාත්කාර නිරෝධඇති ක්‍ෂිණමුච්ඡෙදක කල්‍යාණ පාඨජනාබ්‍ය සුප්‍රතිපත්ත පුරුෂවිශේෂයෙන් විසින් සෙවනය කටයුතු බැවින් “අභිත්” නම් වනයේකි.

(25) මඤ්චුකිනං, මදනුවතඇත්තන්ට; ආරකා, දුරුබැවින්ද; විජානතං, ප්‍රඥාවන්තයන්ට; ආරකාව, සම්පබැවින්ද; රහානං, රහසඛ්‍යාතපාපධමියන්; සුප්‍රතිණතො, මොනවටප්‍රතිණකල බැවින්ද; විදුතං, පණ්ඩිතයන්විසින්; අරහෙය්‍යතො, පිදියයුතු බැවින්ද; භවෙසුච්ඡ, සංසාරයෙහිත්; රහාභාවා, ගමන්නැතිබැවින්ද, පාසාසා, (දිව්‍යමුහුර්තවිසින්) ප්‍රශංසාකටයුතුබැවින්ද; ජිනො, සප්ප්‍රකෘතම; අරහං, අභිත්නම්වනයේකි.

(26) නිහිනාසයා, ලාමකඅදහස්ඇත්තාවූ; යෙනරා, යම්මනුෂ්‍ය යෝ; සම්මා, මනාකොට; තප්පට්ඨජනති, නොපිළිපදින්න; තෙති, ඔවුන්කෙරෙන්; භගවා, සප්ප්‍රකෘතම; ආරකාදුරෙ, අතිශයින් ඇත්වන්නේය; තෙන, එහෙයින්; අරහංමතො, අර්හත්යයි දන්නාලදී.

(27) සුප්‍රකෘතාධිබුතතිකා, අතිප්‍රකෘතඅඛ්‍යාතයවත්වූ; යෙ, යම් ජනකෙනෙක්; සම්මා, මොනවට; පට්ඨජනති, පිළිපදින; තෙති, ඔවුන්කෙරෙන්; ආරකා, ආසනෙහි; (සප්ප්‍රකෘතම) අතිශයින් ආසනයෙහිය; තෙනාපි, එයින්ද; ජිනො, සප්ප්‍රකෘතම; අරහං, අර්හත්නම්වන්නේයි.

(28) සාධුහි, සත්පුරුෂයන්විසින්; රතිතබ්බතො, හැරියයුතු බැවින්; පාපධමො, අතුලධමියෝ; රහානාම, රහනම්වෙන්; තෙසං, ඔවුන්; සුට්ඨුපභිණ්‍යතො, මනාකොටප්‍රතිණකලබැවින්; භගවා, භාග්‍යවත්තෙම; අරහංමතො, අර්හත්යයිදන්නාලදී.

29 'යෙ සච්ඡිකතසඛමමා—අරියා සුඛගොචරා
න තෙනි රහිතො හොති-නපො තෙනා රහං මනො'

යනු එහෙයින්ම කියනලදී—

තවත් බුදුහු බෝධිමුලයෙහිදීමකම්භයකරණායාමාගීඥාන
යෙන් සම්ප්‍රකාරයෙන් සසම්භාර කම්භාගාය විධිවංසනය කළ
බැවින් නානාගති ප්‍රමණයයි කියනලද වක්‍රසබ්බාසාන සංසාරගම
නය නැතිබැව්හුත් 'අර්හත්, නම් වතසේකි.

30 "රහො වා ගමනං යසංසංසාරෙ නත්ති සබ්බසො
පභිණ්ජාතිමරණො-අරහං සුගතො මනො"

යනු එහෙයින්ම කියනලදී—

අතන්ත ශීලසමාධිප්‍රඥා විමුක්තිවිමුක්තිඥානදශීනාදිඅතන්ත
සාධාරණ යථාභූත ගුණාධිගත සද්දෙවක ලෝකයෙහි සුප්‍රතිස්ථි
තවූ ප්‍රශස්තභාවයෙන්දෙවමනුෂ්‍යාදි පභිතජනයන්විසින්ප්‍රශංසා
කටයුතු බැව්හුත් "අර්හත්" නම් වතසේකි.

31 "ගුණෙති සදිසො නත්ති-යසමා ලෝකෙ සද්දෙවකෙ
නසමා පාසංසියත්තා පි-අරහං දිප්පත්තමො"

යනු එහෙයින්ම කියනලදී—

මේ විකාශයෙහි ආ අර්හි-සපනතියයි—

[29] සච්ඡිකතසඛමමා, ප්‍රත්‍යක්ෂකලපසඛමයඥාති; සුඛගොචරා,
පරිඤ්ඤාගොචර ඥාති; යෙඅරියා, යම්ඥායාමිකෙනෙක්ථෙදා; තෙනි,
ඒ ඥායාමිකත්විසින්; න රහිතො හොති, අත්තොහරිතලද්දේ
වෙයි; (සෙවනයකරණලද්දේසිසේසි)තෙන, ඒකරණකොටගෙන
නාපො, සම්ඥතෙම; අරහංමනො, රහත්යයිදන්නාලදී.

[30] යසංසං, යම්බදු (උත්තම) කෙනෙක්භව; රහොවා, රහ
සබ්බාසානකාරණයක්හෝ; සංසාරෙ, භවයෙහි; ගමනංවා, (වුත්ප්‍රති
සනිවශයෙන්) ගමනක්හෝ; සබ්බසො, සම්ප්‍රකාරයෙන්; නත්ති,
නැද; පභිණ්ජාතිමරණො, ප්‍රතිණ්වුජාති (ජරා)මරණඥාත්තේදා;
(එහෙයින්) සුගතො, සම්ඥතෙම; අරහංමනො, අර්හත්යයි
දන්නාලදී.

[31] යසමා, යම්හෙයකින්; සද්දෙවකෙලෝකෙ, දෙවියන්සහිත
ලෝකයෙහි; ගුණෙති, ගුණයෙන්; සදිසොනත්ති, සමානයෙන්
නැත්තේද; නසමා, එහෙයින්, පාසංසියත්තාපි, පාසංසියයුතුවැවි
න්ද; දිප්පත්තමො, සම්ඥතෙම; අරහං, අර්හත්වතසේක.

“සමමසමුඛො” යනනන්ති

32 “අනුපගත මනිත මහසුපෙනං.

වරදවරත් ස්වයං මස්වයංඤ්ඤා කාත්ස්නම්

යන ඉහ සුමුඛොධි බොධිමුලෙ

බුධමතිතො භගවාංසනතස්සමුඛා”

අනුගෙයින් අවිපරිතකොට පරපුත්‍රයානොවි සවලක්ෂණ සා මාතෘලක්ෂණවශයෙන් විශිෂ්ටඥානයෙන් දතයුතු වතුස්සාත්‍ය ධර්මානුගතවු භූතභවිෂ්‍යත්වනීමානස්ථාවර ජඩගම නිත්‍යානිත්‍යාදි සකලඥයමචලය කරනලාමලකක්‍රමයෙන් අවබෝධකළබවින් ‘දික්කිතො නදදති’ යනනන්තිමෙන් අභිවිශේෂාපෙක්ෂකයෙන් නිරවශේෂ පශ්චාදනය හෙතුකොටගෙන “සමිම් බුඬවාන්” යන වාක්‍යයෙහි සමස්තාපයවුද; අවයවයාපපද-“බුධ-අවගමනෙ” යන ධාතුහුනෙරෙන් බහුලවිධානයෙන් “ගතාපිතාපයාදධාරෙ ව” යන සුත්‍රයෙන් කතීකාරකයෙහි සුක්කපුත්‍රයෙන් නිෂපන්න කා දන්නාමවශයෙන් බුදුහු “සමස්තසමුඛ” නම් වනයේක-වැලින් ‘බුද්ධිතාසවොතිති බුඬො, බොධෙතාපරායාති බුඬො; සබ්බඤ්ඤා තාය බුඬො, සබ්බදස්සාවිතාය බුඬො, අනඤ්ඤානෙය්‍යතාය බුඬො, විසවිතාය බුඬො, බිණ්ණසව සබ්බාතෙන බුඬො, නිරුපලෙප සබ්බා තෙන බුඬො, එකන්තවිතරාගොති බුඬො, එකන්ත විතදෙසොති බුඬො, එකන්ත විතමොගොති බුඬො, එකන්ත තිකතිලෙසොති බුඬො; එකායතමග්ගං ගතොතිබුඬො, එකොදනුත්තරං සමමා සබ්බොධිං අභිසමුඛො ති බුඬො; අබුච්චි විතතතතා බුච්චිපටිලාභගතා බුඬො” යනාදීන් නිදේශ පාඨයෙහි නිර්දේශවාචී ප්‍රභේදයෙනුත් “සමස්තසමුඛ” නම් වනයේකි.

“විජ්ජාවරණසමපනො” යනනන්ති ‘විජ්ජා, නම්

33 “විපස්සනාඤ්ඤා මනොමයිති

ඉතිප්පහෙදෙ පිච දිබ්බසොතං.

පරස්ස වෙනො පරියාය ඤ්ඤං.

පුබ්බෙ නිවාසානුගතඤ්ඤා ඤ්ඤං.

(32, බුධමතිතා, නුවනැත්තන්විසින් පුජාකරණලද්දවු; භග වාන්, භාග්‍යවත්තෙම; යතා, යම්හෙයකින්; ඉහ, මේලොකයෙහි; අනුපගතං, අනාගතවුද; අතිතං, අතීතවු හෙවත් ඉකුත්වුද; අහසුපෙනං වනීමාණවුද; වරත්, ජඩගමවුද; අවරත් ස්ථාවරවුද; ස්වයං, අනිත්‍යවුද; අස්වයංඤ්ඤා, නිත්‍යවුද; කාත්ස්නම්, සියල්ල, බොධිමුලෙ, බොධිවාක්‍යමුලයෙහි; සුමුඛොධි, මනාකොට අවබෝධ කළයෙක්ද; තතා, එහෙයින්; සා, ඒ භාග්‍යවත්තෙම; බුඬා, සමුඛිනම් වනයේකි.

31 දිබ්බඤ්ච චක්ඛාසවිසඛායො ච
එතානි සුඤ්ඤානි ඉධට්ඨවිජ්ජා
අලංකරං යා මුනිබම්මදෙහං
විසෙසසොභා ගුණමජ්ඣුපෙතා”

යනුගෙසින් විදගීතාඥානය, මනෝමයසාධිඥානය, සාධිවිධ
ඥානය, දිව්‍යශෝත්‍රඥානය, පරචිත්තඥානය, පුළුච්චිවාසානුගමානි
ඥානය, දිව්‍යංචක්ෂුරභිඥානය, ආශ්‍රවක්ෂයකර ඥානය, යනමේ
අභවිධ ඥානයයි.

මේ අභවිධ ඥානය සාවිෂයවිදිතකරණාභියෙන් “අභවිද්ධ”
නම්වේ. මේ අභවිද්ධවත් අතුරෙන් ප්‍රථමෝඤ්ඤවු විදගීතාඥාන
යනෙම උදයව්‍යයානු දගීතඥානය, හඬනානුදගීතඥානය, හයකු
පට්ඨානඥානය, ආදීතවානුදගීතඥානය, නිර්විද්‍යානුදගීතඥානය;
මුච්ඡාකමසනාසුඤ්ඤා, පටිසංඛානුපසාදනාසුඤ්ඤා, සංඛාරාපෙක්ඛා
සුඤ්ඤා, සත්‍යානුලෝමඥානයයි කියා නවවැදූරුමවේ. මේ නව
වැදූරුමවු විදගීතාඥානයන් අතුරෙන් ‘උදයව්‍යයානු දගීත ඥා
නය, නම් මේ භාමරුපයාගේ උත්පත්තියට පුළුච්චාගයෙහි එක්
තැනෙක්හි රාශි භූතව සිටීමකුත් නැත, පහළවත් නාහුගේ රාශි
යක සිට එනගමනකුත් නැත, නැසෙන්නාහුගේ දිශානුදිශාවකට
යාමකුත් නැත, නැසුනුකල්හි එක්තැනක රැස්ව සිටීමකුත් නැත,
විණාශායනාකරණකල්හි පහළවූ ශබ්දය පහළුතැනක රැස්ව සිටි
යේත් නොවෙයි, වෙනතෙකක සිට අවුත් පහළවූයේත් නොවෙයි
හිරුලව අනික්තෙකකට සේත් නොවෙයි, වැලිකෙසේද? විණාශ
උපමිණය, පුරුෂයාගේ තදනුරූපවූ ව්‍යායාමය’ යනමෙකි කාරණ
යෙන් පෙරනැතිව ඇතිවූයේද; එපරිද්දෙන් සියලු රූපාරූපධම්

(33) විපසාදනාසුඤ්ඤා, විදගීතාඥානයද; මනෝමසිඞ්, මනෝමය
සාධිඥානයද; අපිච්ච, තවද; ඉතිප්පහෙදො, සාධිවිධඥානයද;
දිබ්බසොතං, දිව්‍යශෝත්‍රඥානයද; පරසාත්තවෙතොපටියායසුඤ්ඤා,
පරචිත්තවිජානනඥානයද; පුළුච්චිවාසානුගතඤ්ඤා, පුළුච්චි
නිවාසානුගමානිඥානයද,

(34) දිබ්බඤ්ච චක්ඛු, දිව්‍යංචක්ෂුරභිඥානයද; ආශ්‍රවසංඛායොච,
ආශ්‍රවක්ෂයකරඥානයද; (යන) එතානි සුඤ්ඤානි, මේ නුවනනු; ඉධ’
මෙහි; අභවිජ්ජා, අභවිද්ධ නම්වෙන්; යා, යම්විද්ධවො; මුනිබම්ම
දෙහං, සමුද්ධියත්ගේ ධම්මාරීරය; අලංකරං, අලංකාරකලානුද
(ඒවිද්ධවෝ) ගුණං, ගුණයට; අජ්ඣුපෙතා, උපගතවූ; විසෙස
භොගා, විශිෂ්ටශෝභා ඇත්තාහුයි.

යෝ නැතිව ඇතිවන්නාහ, ඇතිව නැතිවන්නාහුයයි යනාදීන් පවත්නා ඥානයයි.

“හඬනානුදශීනඥනය, නම් යම්යේ ඇත්තැති පුරුෂයෙක් ගංතෙරෙක හෝ පොකුණුතෙරෙක සිටියේ මහපොද ඇති වැසි වස්තූකල්පි දියපිට මහත් මහත් බුබුළුනැගී ශිෂ්‍රශීග්‍රව බිඳෙන යේ දැකීද, එපරිද්දෙන් සියලු සංසකාරධර්මයෝ බිඳෙති බිඳෙති දක්නාවු ඥාණයයි.

“ගගනුපට්ඨානුඥාණය” නම් සියලු සංසකාරධර්මයන් හඬන නුපයානාවශයෙන් භාවනාකරන්නාවූ යොගාවචරයාගට සියලු භව යොති ගති ස්විති සත්‍යාවාසගතවූ සංසකාරධර්මයෝ සැපයේ ජීවත්වනුකැමති භීරුකපුරුෂයෙක්ගට සිංහ ව්‍යාඝ්‍රයක්සරාක්සා ශිඊවිෂාදීන් මෙන් වැටහෙද්ද එබඳුවූ ඥාණයයි.

“ආදිනවානුදශීනඥනය” නම් මෙයේගගනුපට්ඨාන ඥාණය ආසෙවනය කරන්නාවූ පුරුදුකරන්නාවූ යොගාවචරයාගට මරණීයාකාරයෙන් පිහිටියාවූ ශිංහව්‍යාඝ්‍රාදි වණ්ඛාසත්‍යාවිච්ඡිත වන ගහනයක් මෙන්ද, රාක්ෂසපරිගෘහිත පුෂ්කරණීයක් මෙන්ද කඩුගත් අත්ඇති ගත්ත්‍රාභටයන් මෙන්ද, විෂමිශ්‍ර භෝජනයක් මෙන්ද, ගිහිගත් ගෙයක් මෙන්ද, සියලු සංසකාරධර්මයන් උපද්‍රවා කාරයෙන් වැටහෙන්නාවූ ඥාණයයි.

“නිර්වේදනුදශීනඥනය” නම් යම්යේ චිත්‍රකූටපථිත ප්‍රාන්ත යෙහි ඇළි වාසයකරන්නාවූ සවණිණ්‍යංගරාජයෙක් අපරිත්‍රවූ වණ්ඛාලගාමවාරයෙහි ගවරවළෙක ඇළි වාසය නොකෙරේද, එපරිද්දෙන් සියලු සංසකාරධර්මයෙහි නිර්වේදකාරයෙන් පවත් නාවූ ඥාණයයි.

“මුච්ඡුකම්පනාඥාණය” නම් දූලෙහි බැඳුනුමත්ස්‍යයෙකු මෙන්ද, සප්ඵලයට පැමිණි මණ්ඩුකයෙකු මෙන්ද, මැදිරියෙකලු පක්ෂියෙකු මෙන්ද, ගරුභමුඛයට පැමිණි නාගරාජයෙකු මෙන්ද, රාහුබුගහ ව්‍යුයා මෙන්ද, සියලු සංසකාරධර්මයන් කෙරෙන් මිදෙනුකැමතිව පවත්නා ඥාණයයි.

“යම්යේ මුහුත් අල්ලනුපිණිස දියටබට පුරුෂයෙක් මත්ස්‍ය යෙක යන සංඥායෙන් කෘෂණසරියාගේ ශ්‍රීවය තරකොට අල්වා ගෙණ මහත් මත්ස්‍යයෙකු ලදිමිසි සතුටුව දියෙන්මයවා බලා සෝවාති තුන දූක හිතව දෙම දූක කලකිරී ගැලවියනු කැම තිව හරණට උපාය කරණුයේ වාලබිය අගපවත් අත වෙලා

ශක් දරණමුද් අත ඔසවා වාලාගිය ගෙණ දෙතුන්විටෙක ඉහ වට කරකවා දුළුලකොට 'යා දුෂ්ටසපීයයි' දුරදමා යුහුව ගොඩ නැගි මහත් විෂකොර සපීමුඛයකින් ගැලවී ගියෙමිසි ආපසු බලමින් සිටිද එපරිද්දෙන් මෙහියොගාවචරයාපලමුවෙන්ආතම භාවය ලැබ සතුටු වූ කාලය දියයටදී සපීයෙකු අල්වා මසෙකු අල්වාගනිමිසි සතුටු වූවාක්මෙනි, අනිත්‍යය දුඃඛය අනාත්මයයි ත්‍රිලක්‍ෂණය දුටුවා සොවාහිතුන දුටුවා මෙනි, සංසකාරධම්මයෙහි භයඤ්ඤය පහලවීම සපීයා දැක භයගත් කාලය මෙනි, ආදී නවානුදගීනඥානය සපීයාගෙන් වන උපද්‍රව්‍ය දුටුවාක් මෙනි, නිවේදඥානය සපීයා කෙරෙහි කලකිරුණාක්මෙනි, භවයෙන් මිදෙනුකැමති මුඤ්ඤිකාමයනාඤ්ඤය සපීයාකෙරෙහි මිදෙනු කැමතිවූවාක් මෙනි, පටිසංඛානුපය්‍යනා ඤ්ඤය ඒ පුරුෂ සපී මුඛයෙන් මිදීමට උපාය කලාක් මෙනි.

“සංඛාරාපෙක්ඛාඤ්ඤය” නම් යම්යේ ගින්නටදමු කුකුළු පියාටිය ආපස්සට කරකැවෙනුමිස ගිනිදසාවට නොඒද, එපරිද්දෙන් සියලු සංසකාරධම්මයන්කෙරෙහි නොඇලී මධ්‍යස්ථාකාර යෙන් පවත්නා ඥානයයි.

“සත්‍යානුලොමඥානය” නම් යම්යේ ධර්මසඨවූ රජෙක් අධි කරණ විනිශ්චයසථාන‍යෙහි උන්ගේ අධිකරණනායකයන් අව දෙනෙකු කල යුක්තවිනිශ්චය අසා ඡන්දදියෙන් අභිගියට නො ගොස් මැදහත්වූ අධිකරණනායකයන් අවදෙනාටද, පූජීරාජ ධම්මයටද, අනුකූලව විනිශ්චයකලනියා යහපතැයි අභිමතවේද, එපරිද්දෙන් මේ යථොක්තවූ උදයව්‍යයාදී අභවිදගීනඥානයන්ටද; සත්තිස් බොධිපාක්‍ෂික ධම්මයන්ටද, අනුකූලව පවත්නා ඥානයයි.

“මනොමයසෘඛිඥානය” නම් මුද්‍රානපදරකින් තණගො බක් උදුරන්තැක්මෙන්ද, කොප්‍රයෙකින් කඩුපතක් හයාගත් තැක් මෙන්ද, කරඬුවකින් සපීයකු නිකුත්කරන්නැක් මෙන්ද, මේශරියෙන් රූපවත්වූ මනොමයවූ සමාඛගප්‍රත්‍යක්‍ෂයෙන් යුක්තවූ සංසථානවශයෙන් අවිකලවූ වක්‍ෂුරාදී ඉන්ද්‍රියයන් ඇති අන්ශරියක් නිර්මිතකිරීමට සමථවූ ඥානයයි.

“සෘඛිවිධඥානය” නම් ආවිච්චා නිරෝහාවාදී අනෙකප්‍රකාර වූ සෘඛිනොට්ඨාසයන් ප්‍රත්‍යක්‍ෂකරන්නාවූ ඥානයයි.

35 “අණිමා ලඝිමා ප්‍රාජනී—ප්‍රාකාමයං මහිමා තථා

ථිශිතා චූෂිතා චෛව—යනු කාමාවසායිනා”*

මෙහි සුක්ෂ්මවූ රූපනිමාණසද, ශරීරය සුක්ෂ්මභාවයට පමුණුවා අදර්ශනයට යාමද ‘අණිමා, නම්වේ; ආකාශයෙහි යාම් ථම් ආදියට යොග්‍යකොට ශරීරය ලක්ෂ්‍යවට පැමිණවීම ‘ලඝිමා නම්වේ; දිව්‍යබ්‍රහ්ම ලොකාදි යම් කිසිතැනකට වෙහෙසනැතිව ඇසිල්ලකින්දූෂාම ‘ප්‍රාජනී, නම්වේ; අභිජාත විකූළිණ මනෝමය සෘතිවශයෙන් ථිප්පිකාභී නිෂ්පාදනය ‘ප්‍රකාමය, නම්වේ; ආකාශයෙහි ස්ථානනිෂ්ඨයාදී ඉරියව්පැවැත්වීමද, හිරසද අත්ලෙන් පිරිමැදීම ආදියද ශරීරය මහත් බවට පැමිණවීමද ‘මහිමා, නම්වේ; ස්වයංවශිතායෙහි ඉසුරුබව ‘ථිශිතා, නම්වේ; සෘතිවිධාදී යෙහි වශිභාවය ‘චූෂිතා, නම්වේ; ආකාශයෙහි යන්තනුගේ හෝ අත් යම්කිසිවක් කරන්නනුගේ හෝ නිසාප්‍රාජනීය ‘යනු කාමාවසායිනා, නම්වේ; මේ යථොක්තවූ ලොකප්‍රතිත අපරමතා සිහිග බුදුන්ගේ සෘතිවිධානායෙහිම අනන්තර්ගතයි.

“දිව්‍යශ්‍රොත්‍රඥානය” නම් දිව්‍යමයවූද මානුසිකවූද දුරස්ථ වූද සම්මපස්ථවූද ශබ්දශ්‍රවණයට සමෘද්ධිවූ ඥානයයි.

“පරචිත්තවිජානනය” නම් තමාගේ චිත්තයෙන් අනුන්ගේ චිත්තය සරාගාදී සොශ්‍රෝස් ආකාරයකින් පිරිසිදුදන්නා නුවණයි.

(35) අණිමා සියුමරූපමැවීමආදී අණිමාවද; ලඝිමා, ශරීරය ලක්ෂ්‍යත්වපැමිණවීම සංකල්පනාලඝිමාවද; ප්‍රාජනී, ස්‍රෂ්ටයකින් ගමන්කිරීමයයිකියතලද ප්‍රාජනීයද; ප්‍රකාමය, ථිප්පිකාභීනිෂ්පාදන සංකල්පනාලඝිමයද; මහිමා, ආකාශයෙහි ඉරියව්පැවැත්වීම ආදිමහිමාවද; තථා, එසේම; ථිශිතා, ස්වයංවශිතායෙහි ඉසුරුබවයයිකියතලද ථිශිතාවද; චූෂිතාවච්ච, සෘතිවිධාදීයෙහි වශිකියද; යනු කාමාවසායිනා, නිෂ්පාප්‍රාජනීලක්ෂණ යනු කාමාවසායිනාවද; (යනු මහෙශ්වර බුදුන්ගේ සෘතිවිධානායෙහි) වෙති.

* මෙහි පරාභීය

“ථිශිතාභිච්ච වශිකියා තථාකාමා වසායිනා”

කියාත් සංසාරානුග්‍රහානුග්‍රහයෙහි පාඨයි.

“අණිමා මහිමා චෛව ශරීරා ලඝිමා තථා

ප්‍රාජනී ප්‍රකාමය මිශ්‍රිතං වශිකියං වාච්ච සිඛයා”

යනු මහෙශ්වර ශ්‍රීමත්විසින් නිදර්ශිත පරිදිසි.

“පුළුන්විචාරානුසාරිකානාය” නම් නාමගොත්‍රාදි වශයෙන්
නමාගේද අනුන්ගේද පෙරවිසු කදපිළිවෙල දන්නා නුවණයි.

“දිව්‍යංවක්‍ෂුරභිකානාය” නම් දිව්‍යසින් සත්‍යයන්ගේ වූති
උපතතිඅදිය දන්නානුවණයි.

“ආශ්‍රවක්‍ෂයකරකානාය” නම් “දුකක සමුදය නිරෝධ මාගී”
යන චතුරාර්‍ය්‍ය සත්‍යයන් තත්වුපරිද්දෙන් දෙළොස් ආකාරයේ
කින් දැනගන්නා අර්භත් මාගීකානායයි; මේ අවිච්චිබ්‍ර සද්දේ
සවිච්චි විදිනකරණානුයෙන් “අසංවිද්‍යා” නම් වේ.

“විදිතං කරොතිති විජ්‍යා—වෙදනං විඤ්ඤානි එතායොති
විජ්‍යා—විඤ්ඤං විඤ්ඤානිවිජ්‍යා—යොවතො උපලබ්ධානිති අනෙකා
අත්තනො වා පටිපක්ඛස්ස විජ්‍යානංවොති විජ්‍යා—තමොක්ඛානාදි
කස්ස පදලනංවොති අනෙකා—තතො එව අත්තනො විසයස්ස
විදිනකරණංවොති විජ්‍යා”

“වරණ” නම්,

“සීලං වරං ඉඤ්ඤා සංවරො ව
මහතාසිතා ජාගරියානුයොගො
සමාභිරොත්තප්ප ඛත්තසුත්තතං
පරකකමො වෙව සති මති ව
විතාරිකානාති ව තාති මාති
තිපඤ්ඤාධර්මා වරණාති ජඤ්ඤා”

යනුගෙයින් සීලසංවරය, ඉඤ්ඤානි භූතචාරිකවය, හෝ
ජනයෙහි මාත්‍රභවය, ජාගරියානුයොගය, ශ්‍රමා ශ්‍රී අපත්‍රපාලානු
ශ්‍රැතය වියද්‍රී සමාති ප්‍රඥ යන මේ එකොළොස් හා රූපාවචර
ධ්‍යානසත්‍යය, යනමේ පසළොස්—මෙහි.

36 “නවකොට්ඨසගස්සාති—අසිතිං සතකොට්ඨෙයං
පඤ්ඤාසං සතසගස්සාති—ඡතනිංසං ව පුනාපරෙ-

37 එතෙ සංවර විනයං-සමුද්ධෙත පකාසිතා
පෙය්‍යාලමුඛෙත නිද්දිට්ඨා-සිකා විනයසංවරෙ”

(36 නවකොට්ඨසගස්සාති, නවකෙළදහසක්ද; අසිතිං සත
කොට්ඨෙයං, අසුසියක්කෙළක්ද; පඤ්ඤාසං සතසගස්සාති, පතස්
ලක්ඛයක්ද; පුන නැවත; අපරෙ, අතික්; ඡතනිංසං, තිස්සයක්ද

(37) එතෙ සංවර විනයං, මේ සංවර විනයධර්මයෝ; සමුද්ධෙත,
බුදුන්විසින්; පකාසිතා, ප්‍රකාශකරණ ලද්දහු; පෙය්‍යාලමුඛෙත
පෙය්‍යාලවාරයෙන්; විනයසංවරෙ, විනයසංවරයෙහි; සිකා,
සිකාවෝ; නිද්දිට්ඨා, දක්වන ලද්දහු.

යනාදින් දක්වනලද නවකෙළදහස් අසූ සියස්කෙළ පණස්
ලක්ෂයකින් මහා සංවරසිලය “සිලසංවර” නම්වේ, රූපශබ්දදී
 බොලබ්බනයෙහි එළඹ උපදනා ලොභ වෙස මොහ යයි කියන
 ලද කෙලෙස්සොරුන් දුරුකොට ඔවුන් වක්කුර්වාරාදී සදෙරින්
 මැද්දනොදී සමාති කවාටය වසා සිහිනුවණින් යෙදී විසීම
 ඉඳිමෙහි ‘ගුණවාරබව’ නම්වේ. භුඤ්ඤානව්‍යාප්තියෙන් ‘හො
 ජන’ නම්වූ “විවර පිණිසාන සෙනාසන ගිලානප්‍රත්‍යය” යන
 වතුර්විධ ප්‍රත්‍යයන්ගේ පමණදැන පරිභොග ප්‍රතිග්‍රහණ පයෙහි
 මණාදිය හොජනයෙහි ‘මාත්‍රශබ්ද’ නම්වේ.

භාවනාදියෙහි යෙදීමෙන් නිදීමරා නුනුවණ දුරුකිරීම ‘ජාග
 ය්‍යානුයෝග’ නම්වේ; ශබ්ධ ශෛවාල පඩිකයන් ඇතිකොට
 දියපහදවන්නාවූ උදක ප්‍රසාදක මාණික්‍යයක් මෙන් සහජාන
 විතතවෛතසික බිම්යන් ප්‍රසන්නකරන්නාවූ ශොභනාබ්‍ය වෛ
 තසිකබිම්ය ‘ශ්‍රඬා’ නම්වේ; පාපයෙහි ජුගුප්සාකාරයෙන් පවත්
 නාවූ ලජ්ජාව ‘ත්‍රි’ නම්වේ; පාපයෙහි භයාකාරයෙන් පවත්නාවූ
 ඔත්තප්‍රය ‘අපත්‍රපා’ නම්වේ; ලොව ඇති සියලු ශාස්ත්‍රදැනීම ‘බාහු
 ශ්‍රැත්‍ය’ නම්වේ; භාරොච්ඡනයෙහි ධුරවාහනයෙකු මෙන් කුශල
 බිම්යන් මනාකොට ප්‍රයෝගකිරීමෙහි උත්සාහ ‘විසාරී’ නම්වේ;
 ප්‍රගුණ ග්‍රන්ථයක් මෙන් ආලම්බන ශබ්දණය කරන්නාවූ සිහි
 ‘සමාති’ නම්වේ; ක්‍රෙමුමක සංස්කාරබිම්යන් අතිත්‍යාදිවශයෙන්
 අනෙකප්‍රකාරයෙන් දැනගන්නාවූ ඤාණය ‘ප්‍රඥ’ නම්වේ-මේබිම්
 යන් එකොළොස්දෙනා හා රූපාවචර බ්‍යානයෝ සතරදෙන
 “පසළොස්වරණබිම්” නම්වෙත්.

“පාදග්‍රමප්‍රපදමාදා-පදතිත්‍රිශ්වරණෙත්‍රියාම්” යනු නිසන්ධු
 හෙයින් මෙතැන්හි ‘වරණ’ නම් පාදයයි-“අරියසාවකො එතෙති
 වරණී අමතං දිසං ගච්ඡති තිවරණං-විජ්ජාව වරණං ව විජ්ජාව
 රණං-සමනතතො පනොතො පනොතො පුණෙණානි සම්පනොතො-අඵචා
 සම්මදෙව පනොතො ගතො උපගතොති සම්පනොතො-විජ්ජාවර
 ණෙන සම්පනොතො විජ්ජාවරණසම්පනොතො” බුදුහු, පුළුච්ඡාදිභවු
 අභව්‍යවිද්‍යාවෙන් හා මෙකී පසළොස් වරණබිම්යෙන් යුක්ත හෙයින්
 භවප්‍රණීණවූ හෙයින් “විජ්ජාවරණසම්පනොතො” නම් වන සේකි.

“විපස්සනාඤාණ මනෝමයිති
 ඉති පහෙදො පිච දිබ්බසොතං.
 පරස්ස වෙතොපරියාය ඤාණං.
 පුබ්බෙ තිමාසානුගතඤ්ච ඤාණං.

දිබ්බසංඛ්‍යා වත්තාසංඛ්‍යායො ව
 චතාති සංඛ්‍යාති ඉධිධම්මිජා
 අලංකාරං යා මුනිධම්මදෙහං
 විසෙසසොභා ගුණමජ්ඣුපෙතා”

මේ අපවිද්ධාසංඛ්‍යා ගාථාදෙකයි.

38 “සීලං වරං ඉන්ද්‍රියසංවරො ච
 මත්තාසිත්තා ජාගරියානුයොගො
 සඛා හිරොත්තප්පබ්බසංසුතතතං
 පරකකමො චෙව සතිමතිව-

39 චත්තාරිකානාති ච තාතිමාති
 තිප්පසුධම්මා වරණාති ජසංඝ
 ඵතෙති විජ්ජාති ච සම්පයොගා
 සම්පන්නවිජ්ජා වරණොමුතිඤ්ඤ

මේ පසළොස් වරණධම්මසංඛ්‍යා ගාථාදෙකයි.

“සුගතො” යනතන්හි බුදුහු ගොභතගතිසංඛ්‍යාත විශුද්ධා
 යනීමාගියෙන් නිළාණපුරයටත් ප්‍රාතිඤ්ඤ වශයෙන් ගියහෙයින් ‘සු
 ගත’ නම් වන සේකි. තවද, දීපඛ්‍යාපාදමුලයෙහි පවත්නා බිමුලය
 දක්වා සමත්‍රිංශත් පාරමිධම්මයන් පුරණයෙන් අවිපරිතප්‍රතිපත්ති
 යෙන් සියලු සත්‍යයන්ට හිතසැපළවමින් ‘ශාශවතො චෛශ්චකාං ඉ
 ද්ධිං ආත්මකලමථ’ යන වතුර තත්‍යයට නොපැමිණ ආයනීමාගී ගති
 යෙන් මනාකොට ගිය බැවින් ‘සුගත’ නම් වන සේකි. තවද,
 සකල සංසාරාප්‍රවාහනින්ගේ අභාවයෙන් ඵතානන් සුඤ්ඤ අමාන
 මතා නිළාණයට ගිය හෙයින් ‘සුගත’ නම් වන සේකි. තවද,

(38) සීලං වරං, උත්තමගීලයද; ඉන්ද්‍රියසංවරො ච, ඉන්ද්‍රියයන්ගේ
 සංවරයද; මත්තාසිත්තා, ප්‍රමාණයෙන් යුක්ත අනුභවයද; ජාගරියා
 නුයොගො, නිදිදුරැකිරීමෙහි යෙදීමද; සඛා, ශ්‍රමාවද; හිරො
 ත්තප්පං, හිරිමතප්දෙකද; බ්බසංසුතතතං, බ්බසුතතතාවයද;
 පරකකමො ච ඵච, පරාක්‍රමසංඛ්‍යාතවිශේෂයද; සති, සමාහිතයද;
 මතිච්ඡා, ප්‍රඤ්චද;

(39) චත්තාරිකානාති ච, (ප්‍රථමධ්‍යානාදිරූපාචාර) ධ්‍යානසත
 රද; (යන) තාතිමාති, ඒමේ; තිප්පසුධම්මා, පසළොස් ධම්මයෝ,
 වරණාති, වරණධම්මයෝ යයි; ජසංඝ, දූතගන්තේයි; ඵතෙති,
 මේ වරණධම්මයන්ගෙන්ද; විජ්ජාති ච, (යථොක්ක) අපවිද්ධාවෙන්ද,
 සම්පයොගා, සම්ප්‍රසුත්ත බැවින්; මුතිඤ්ඤ, සම්ඤ්ඤානෙම; සම්පන්න
 ඉන්ද්‍රියවරණො, විජ්ජාවරණසම්පන්න වන සේකි.

කත්තත්මාඨියෙන් ප්‍රතික්ෂේපයෙන් අප්‍රකාරවෘත්තී කර්ණවශයෙන් මනාකොට ගියහෙයිනුත් 'සුගත' නම් වනසේකි. තවද, යුක්තවචනයෙන් නිපදාදූ කල්හි සත්‍ය සංඝී ප්‍රියවචනයන් කථනයකරණ හෙයිනුත් 'සුගත' නම් වනසේකි. තවද, චාත්‍රිංශද්වර මහාපුරුෂලක්ෂණාශිත්‍යානුවාසඤ්ඤා බ්‍යාමප්‍රභාරඤ්ජනරූපකාය සමපතනයන් ඇතිබවින් දුතේවලභිතස්බලිතානු කමිණ නිෂ්පිඩනොත්කුටිතාකුටිලතාදිදොෂ රහිතව අපහසිතරාජහංස වෘෂභවරවාරණ මෘගරාජගමනවිලාස ඇති ගොභනවු කාශගමනින් යුක්තහෙයිනුත් 'සුගත' නම්වනසේකි.

මෙහි "චාත්‍රිංශද්වරමහාපුරුෂලක්ෂණ" නම්කවරහයන් "සුප්‍රතිවිධිතපාදො-හෙට්ඨාපාදතලෙසු වකකානි ජාතානි සහස්සරානි සතෙමිකානි සතාහිකානි සබ්බාකාර පරිපුරානි-ආයතපණි දිස්සිභුලිමුදුනලුණකඤ්ජාපාදො-ජාලකඤ්ජාපාදො-ඵණි ජංකො-සිතකො අනොණමනො උභොති පාණිතලෙහි ජණ්ණකානි පරිමසති පරිමජ්ජති-කොසොතිතවත්ථගුයෙහා-සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනාසනානි භතතවො-සුබ්බවජ්ජිසුබ්බමතතා ජවියා රජොජලලො කායෙ න උපලිප්පති-එකෙකලොමො එකෙකානි ලොමානි ලොමකුපෙසු ජාතානි-උඛග්ගලොමො උඛග්ගානි ලොමානි ජාතානි නිලානි අඤ්ජනවණ්ණොති කුණ්ඩලාවතතානි පදකක්ඛණාවග්ගකජාතානි-බ්‍රහ්මුජ්ජගතො-සත්තුස්සදො-සීහපුබ්බධිකායො-විතනාරංසො-නිමුග්ගපරිමණ්ඩලො යාවතකස්ස කායොතාවතකස්සව්‍යාමොයාවතකස්සව්‍යාමොතාවතකස්ස කායො-සමවග්ගකකිකො-රසග්ගසන්ති-සීහහනු-වත්තා ලිසදනො, සමදනො-අවිවරදනො-සුසුක්කදො-පඤ්ඤාචරො-බ්‍රහ්මස්සරො කරවිභාහණි-අභිනිලනෙතො-ගොපබ්‍රමො-උණ්ණොහමුකනතරෙ ජාතා ඔදනා මුදුනුලසනනිහා-උණ්ණිසසිසො"යි.

මෙහි සුප්‍රතිවිධිතපාදො"යනුත්ති සුප්‍රතිසිහිතපාදනම්කවරයන්? අත්‍යයන් පතුල් බිම ඔබ්බකල අක්පතුල හෝ පාඨවය හෝ පළමුකොට භූමිස්පඨිකෙරේ; පාදතලමධ්‍යයෙන් පිදුණෝ වෙයි, පත්ල නගනකලත් අග්‍රපාදතලාදීන් කෙරෙන් අත්‍යතර ස්ථානයෙන් පළමුකොට නැගේ-ඒ බුදුන්ගේ පතුල්වුකල ස්වර්ණපාදකා සෙසින් එකපැහැර භූමිස්පඨිකෙරේ එකපැහැර නැගේ-ඉදින් බුදුහු අනෙකගතපොරුෂ භරකප්‍රපාතයෙහි ඇත් වෙමි තබමි යි ශ්‍රීපාදය එයට එළවුසේක්වීම එමවිගස වලතාත් වසින් පිරුණු භස්ත්‍රා සෙසින් කඹුරුසම සෙසින් පිරේ; ගොඩ

තැන් හෙරිතලසෙයින් සමවේ-දුර ඇක්මෙමයි ශ්‍රීපාදය නැගු
සේක්විනම් යමකප්‍රාතිකායඝාතකායෙහි සෙයින් මෙරුප්‍රමාණ
පච්ඡායකුදු හුයාපි වේ අගබඩක් සෙයින් නැමි ශ්‍රීපාද සම්පයට
උපගතවේ; ලංචේ.

40 නිත්‍යං ධානං උණ්ණමති-ගච්ඡන්ත ලොකනායකෙ
උත්තතඤ්ච සමං හොති-පඨවි ච අවෙනනා—

41 පාසාණා සකඛරා චෙව- කඨලා බාණ්ණකණ්ඩකා
සබ්බෙ මහා විචජ්ජන්ති-ගච්ඡන්ත ලොකනායකෙ

42 ගච්ඡන්තො බුඩ්ධසෙට්ඨස්ස-හෙට්ඨා පාදතලං මුදු
සමං සම්ප්‍රසන්න භූමිං- රජසා නුපලිප්පති—

43 නාගවික්කතතචාරො සො- ගමනෙ සොහනෙ ජිනො
චාරං ගච්ඡති ලොකගෙහා-භාසයන්තො සදෙවකෙ”

යනු එතෙයින්මකියනලදි-මෙසෙයින් සුප්‍රතිසිතිනවු පාදතල
වය ඇතිවනබැවින් බුදුහු ‘සුප්‍රතිසිතිපාද, කම්චෙත්’.

“හෙට්ඨාපාදතලෙසු වකකාති ජාතාති” යනාදිතන්ති වක්‍ර
යෝනම් කවරහයත්? බුදුන් ශ්‍රීපතුල්දෙක්ති දහස් දහස් දූවිඇති
නිම් නැබ සතිත දෙවකුසෙක්චි. ඒවා “සවසතිකය” ශ්‍රීවිනයය

40 ලොකනායකෙ, සඵඤ්ජන්වහන්සේ; ගච්ඡන්ත, වහිනා
කල්හි; නිත්‍යංධානං, නිම්නසථානය; උණ්ණමති, උත්තතවෙයි;
උත්තතඤ්ච, උත්තතසථානයද; සමංහොති, සමවෙයි; (මෙසේ)
අවෙනනා, වෙනනාතැත්තාටු; පඨවිච, පෘථිවියද සමවෙයි.

41 ලොකනායකෙ, ලොකසථාමිත්වහසේ; ගච්ඡන්ත, වහිනා
කල්හි; පාසාණා, ගල්ද; සකඛරාචෙව, සකුරුද; කඨලා, කැබිලි
නිද; බාණ්ණකණ්ඩකා, කණුකවුද; (යන) සබ්බෙ, සියල්ල; මච
ජ්ජන්ති, පහවයෙන්;

42 ගච්ඡන්තො, වහින්නාටු; බුඩ්ධසෙට්ඨස්ස, බුදුරජානන්වහන්සේ
සේ; මුදු, මෘදුටු; හෙට්ඨාපාදතලං, යටිපතුල; සමං, සමව; භූමිං,
පොළොව; සම්ප්‍රසන්න, ස්පර්ශකරේ; රජසා, බුලියෙන්; ත උප
ලිප්පති, නොතැවරෙයි;

(43) සො ජිනො, ඒසඵඤ්ජෙනම; ගමනෙ, යාමෙහි; නාගවික්ක
තතචාරො, ගසවිචිත්‍රාත්තගමනය ඇත්තේ; සොහනෙ, බබලයි;
ලොකගෙහා, ලොකොත්තම; මුනිත්‍රුත්තම; සදෙවකෙ, දෙවියන්
සතිත සභියන්; භාසයන්තො, සතුටුකරන්නේ; චාරං’ මනොඤ්
ජොට, ගච්ඡති, වහිති.

කුඩු සියක්වට පෙළා පුළුන් පෙදක්සෙයින් මොලොක්වේ; ජාත මාත්‍ර කුමාරයක්කුගේ එවිගසටපත් පාවක්කුගේ අතුල් පතුල් සෙයින් හැමකල්හි තරුණවේ; මෙසෙයින් මාදුතරුණවූ අතුල් පතුල් ඇතිවනබැවින් 'මාදුතරුණ හඟ්නපාද' නම් වෙත්.

“ජාලහත්පාදෙ” යනතන්හි ඔවුන් ජාලහත්පාද පරිදි කී සේය යත්? සෙසු සත්ත්ව පෙණඅත් පෙණපාවේ; බුදුන්ට වූකලී අත සතර ඇඟිල්ලොද, පයපස්ඇඟිල්ලොද, එකප්‍රමාණව ඔවුනොවුන් පිහිටිදිසිවත්; දක්‍ෂ වඩුවකුසිසින් යොදනලද ජාල කවුළුවක් වැනිවෙත්; මෙසෙයින් යුක්තවූහත්පාද ඇතිවන බැවින් 'ජාලහත්පාද' නම්වෙත්.

“ලිංගාබපාදෙ” යනතන්හි ඔවුන් උත්තරාබපාද පරිදි කීසේය යත්? අනුන් බොලට පිටිපයවේ; එයින්ඔවුන් පාඤ්ණ පටසෙයින් තදවේ; කැමතියේ නොපිරිවැවේ; යනුවන් පතුල් නොපැනේ බුදුන්ටවූකලී නැගි මත්තෙහි ගුල්ඵයෝ ගොප්මස්ස පිහිටියා හුයි. එහෙයින් වඩනා බුදුන් නාභියපටත් ගෙණ උභවගිරිය නැවසිට රත්පිටුමයක් සෙයින් නිශ්චලවේ; අධිකායම චලිත වේ; සුවයෙන් පාදයෝ පරිවර්තන වෙති, පෙරලෙති; ඉදිරියෙ හිද පිටිපසද දෙපසෙහිද සිට බලන්තවුන්ට පාදතලයෝ පෙනෙත්; ඇතුන් පතුල්යේ ඔවුන් පිටිපසට බලන්තවුන්ටම පෙනෙත්තෙතොවේ; මෙසේයින් උද්ගතවප්‍රතිට්ඨිතවූ ගුල්ඵයන් ඇතිවනබැවින් 'උත්තරාබපාද, නම්වෙත්.

“එණ්ණිජ්ඣෙසා” යනතන්හි ඔවුන් එණ්ණිජ්ඣපරිදි කීසේය යත්? බුදුන් ජ්ඣෙසා හාත්පස්හි සමව සිටි මසින්පරික්ෂාපාච මනාකොට වඩනාලද කැල්ගැබි සෙයින් පරිපූ භික්ෂවන බැවින් එණ්ණිජ්ඣයන් ගේ (බිඵලුවන්ගේ) ජ්ඣෙසාවැනි තුසි බුදුහු 'එණ්ණිජ්ඣ' නම්වෙත්.

“ධිතකො” අනොණමනො” යනාදීතන්හි ඔවුන් සිට නො නැගී දෙදණපිරිමදිනාපරිදි කීසේය යත්? සෙසුසත්ත්වයෝ කුදුහෝ; වෙති; කුරැහෝ වෙති; කුදුන්ගේ උභවකාය අපරිපූ භික්ෂවේ; කුරැහැන්ගේ අධිකාය අපරිපූ භික්ෂවේ; ඒ කුදුකුරැ සත්ත්වයෝ අපරි පූ භික්ෂකාය වන බැවින් සිට නොනැගී දෙදණ පිරිමදිතට අස මම්වෙත්; බුදුහු වූකලී පරිපූ භික්ෂවූ උභයකාය ඇතිවන බැවින් සිට නොනැගී දෙඅත්ලෙන් දෙදණ පිරිමදිනා සේකි.

“කොසසාතිතච්ඡායො” යනතන්හි ඔවුන් කොසසෙහි වෙතිතවූවසතුගුහසැවිපරිදි කීසේය යත්? වෘෂභවාරණාදීන්ගේ අභිභවාන සෙයින් බුදුන්ගේ පුරුෂව්‍යාකෘතියට භික්ෂවූ කණ්ණි

කාවක් බඳුන්වත් පියන් පත්කෙමියක් වැනි කොශලීහයෙහි අවිනිතවේ; ප්‍රච්ඡින්නවේ; සැඟවේ; හේමවස්ත්‍රයෙන් ගුහාකට යුතුබැවින් 'වස්ත්‍රගුහා' නම් වේ; මෙසෙයින් කොශලීහයෙහි අවිනිතවූ වස්ත්‍රගුහා ඇතිවන බැවින් කොශලීහ වස්ත්‍රගුහා, නම් වෙත්.

“සුවණ්ණවණ්ණො කඤ්චනසන්නිහරතවො” යන තන්හි සවණ්ණවණ්ණපරිදි හා කඤ්චන සන්නිහරතක් පරිදි කිසේය යත් බුදුහු දැනගැනෙත් මැද දිවිදිවිදිමග්ගා ගුරුපිරියම් කොට නිමවූ ගතරන් පිළිමයක් සෙසින් රන්වන් වූ සිරුරැහැන ගතසිතිදු කපුන් කදක් සෙසින් පහන් සිවිපැහැ ඇති වනසේකි.

“සුබමච්ඡි” යනාදි තන්හි සියුම් සිවි ඇති පරිදි කිසේය යත්? බුදුන් සිවි සියුම් වන බැවින් බුලිහෝ දුලිහෝ ශරීරයෙහි නො ඇඳේ පදමපත්‍රයෙහි උදකබිඳු සෙසින් විවිච්ඡි වේ; අලපන නෙලුම්පන ගත් දිගඟක් සෙසින් තොරදැති, එතකුදු වුවත්, බුදුහු සාතුගුණ සදහාත් දයකයන්ට පුණ්‍යඵල සදහාත් වෘත්තසිතියෙහි ගතපාද දි බොවනය කොට වදාරණසේකි. මෙසේ සියුම් සිවි ඇතිවන බැවින් ‘සුබමච්ඡි’, නම් වෙත්.

“එකෙකලොමො” යන තන්හි ඔවුන් එකිඑකි ලොම් ඇති පරිදි කිසේය යත්? සෙස්සන් එක් කුපයෙකහි රොම දෙකක් තුණෙකු දුවෙත්; බුදුන්ට වූ කලි එකි එකි කුපයෙහි එකි එකි රොමයෙක් මවේ; එහෙයින් ‘එකෙකලොම’ නම් වෙත්.

“උඬ්ඛගලොමො” යන තන්හි ඔවුන් උභිවාග්‍ර රොම ඇති පරිදි කිසේය යත්? බුදුන්ගේ ශරීරයෙහි තිල්ලු අඤ්ඤා වණ්ණවූ රොමයෝ දැක්මට වඩා අවනි පයභිංවසානයෙහි උභිවාග්‍රව මුඛ ශොභා බලනුවන් සෙසින් සිටිත්. එහෙයින් බුදුහු උභිවාග්‍ර රොම නම් වෙත්.

“මුත්ච්ඡ්ඤ්ඤා” යන තන්හි මුඛමාසෙයින් බුදුහු සෘජු ගාත්‍ර ඇති පරිදි කිසේය යත්? බොහෝ සත්ත්වයෝ සකකියෙන් හෝ නැමෙත්; කට්ඨප්‍රදෙශයෙන් හෝ නැමෙත්; දණමඬලින් හෝ නැමෙත්; කට්ඨප්‍රදෙශයෙන් සිට නැමෙතැයි පිටදිසාවට නැමෙත්, සකකියෙන් හා දණමඬලින් නැමෙත් නාහු ඉදිරියට නැමෙත්, දිශිශරීර ඇති ඇතම් කෙනෙක් පාශීථයෙන් වක් වෙත්; උඩුබලාන කන් තරුගණන වූත් සෙසින් ඇවිදිත්; ඇතම් කෙනෙක් අලපමාස රුධිරවන බැවින් ගුලසදාසව වෙවුලමින් ඇවිදිත්; බුදුන්ට වූ කල සෘජුව උදාහර වූ ශරීරය දිව්‍ය පුරයෙහි නැගු රුවන් තොරණක් සෙසින් ශොභමාන වේ; මෙසේ මහා බුද්ධියෙන් ගාත්‍ර සෙසින් සෘජු වූ දිශිප්‍රමාණ වූ ගාත්‍ර ඇතිවන බැවින් ‘මුත්ච්ඡ්ඤ්ඤා’ නම් වෙත්.

“සත්තුසංඝදෙ” යනතන්හි ඔවුන් සප්තස්ථානයෙකින් උත් සන්නපරිදි කිසේය යත්? බුදුහුදෙඅත්පිටය, දෙපාපිටය, දෙඅංස කුටය, සකකිය” යනමේ සප්තස්ථානයෙහි පරිපූර්ණවූ මාංස යෙන් උත්සන්නවනසේකි. අත්සත්තයන්ගේ අත්පිටද පාපිටද නගරවැල්වෙත්, අංසකුටයෙහිද; සකකියෙහිද ඇටකොන්පෙනේ ඔහුමනුෂ්‍යප්‍රේතයන් සෙසින් වැටහෙත්; බුදුහුටුකල එසේතෙ වනසේකි, බුදුන්ට මේ සප්තස්ථානයෙහි පරිපූර්ණවූ මාංසොත් සද ඇතිවනබැවින් සැඟවී තිබෙන නගරවැල්වේ; රත්මිතිගු බෙ රක්භාසමාසසකකියවේ, එහෙයින් බුදුහු සප්තස්ථානයද; නම්වෙත්

“සිහපුබ්බකායො” යනතන්හි ඔවුන් සිංහයාගේ පුළුඹ කායබදු ශරීරඇති පරිදි කිසේය යත්? සිංහයාගේ පුළුඹකායම පරිපූර්ණවේ; පශ්චිමකාය අපරිපූර්ණවේ. බුදුන්ටවුකල සිංහ යාගේ පුළුඹයසෙසින් සමකාය පරිපූර්ණවේ, මෙසෙයින් සිංහ යාගේ පුළුඹකාය සෙසින් පරිපූර්ණවූ සමකාය ඇතිවන බැවින් සිංහපුළුඹකාය, නම්වෙත්.

“චිතනතරංඝො” යනතන්හි ඔවුන් චිතවූ අනතරංඝ ඇති පරිදි කිසේය යත්? මෙහි ‘අනතරංඝ’ නම් පිටදෙඅංසයාගේමධ්‍ය යයි. හේ බුදුන්ට චිතයි; පරිපූර්ණයි; සෙසුසත්තයන්ට ඒස්ථානය තිබෙනවේ; වලවේ පිටදෙභාගයෝ වෙන වෙනම පෙනෙත්; බුදුන්ටවු කලකට්ඨප්‍රදේශය පටන්ගෙණ මාංසපටලයෙක් සකකිය දක්වා උද්ගතව නැඟීරන්පෝරුවක් සෙසින්පිටවසා පිහිටි යේයි; මෙසෙයින් චිතවූ පරිපූර්ණවූ අනතරංඝ ඇතිවන බැවින් ‘චිතාන්තරංඝ’ නම්වෙත්.

“නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො” යනතන්හි ඔවුන් නිග්‍රොධපරිමණ්ඩල පරිදි කිසේය යත්? යම්සේ පතස්ථයන් වන බැවින් හෝ සියක් ඊයන් වන බැවින් හෝ සමවූ කදහා සමවූ ශාඛාඇති නිග්‍රොධ වෘක්කය දිගිනුදු විශාරයෙදුනු සමප්‍රමාණවේද; එසේම බුදුහු කඳිනුදු බ්‍යාමයෙකුදු සමප්‍රමාණවනසේකි. යම්පමණ කයවේද, එපමණ ව්‍යාමවේ. යම්පමණ ව්‍යාමවේද, එපමණ කය වේ. අත්සත්තයන්ගේ කය හෝ දිඳිවේ; ව්‍යාමය හෝ දිඳිවේ; මෙසමීඥයන්වනන්ගේ එපරිද්දෙන් විමෙප්‍රමාණ නො දුකසේකි—මෙසෙයින් සමප්‍රමාණවූකයභාව්‍යාමඇතිවන බැවින් ‘නිග්‍රොධපරිමණ්ඩල’ නම්වෙත්

“සමවතකකිකො” යනනන්හි ඔවුන් සමවාතකසකකි ඇති පරිදි කිසේයයත්? ඇතම්කෙනෙකුන්ට කොකුන්සෙයින් දික්වූ වක්වූ පලල්වූ ශ්‍රීවාචේ; ඔවුන් කපාකරණ කල්හි ශ්‍රීවයෙහි නහරවාල් පෙනේ; මදව සවර නිශීතවේ. බුදුන්ටවූකල එසේ නොවේ. බුදුන්ට සුවාතනවූ රන්කලස කරක් බදුවූ ශ්‍රීවාචේ; බුදුන් කපාකර වදරණ කල්හි ශ්‍රීවයෙහි නහරවාල් නොපෙනේ; මදව සවර නිශීතනොවේ; මෙසෙයක්නුගේ ගජිනාසෙයින් ගජිනා කරණ බුදුන්ගේ සවරමහත්වේ; මෙසෙයින් සම වට කදට ඇති වන බැවින් ‘සමවාතකසකකි’ නම්වෙත්.

“රසග්‍රාසාග්‍ර” යනනැන ඔවුන් රසග්‍රාසාග්‍ර පරිදි කිසේය යත්? ලවණාමල නිකතකටුකාදි රසයන්ගේ ග්‍රාසය අදහස කරණ සෙයින් රසහර ‘රසග්‍රාස’ නම්වේ; හේ රසහර අග්‍රථි නුසි ‘රසග්‍රාසාග්‍ර’වේ. බුදුන්ගේ සත්සියයක් රසහරණිහු උභිවා ග්‍රව ශ්‍රීවයෙහිම පිහිටියානුසි. එහෙයින් තලඇවයක් පමණ ආභාරයකුදු ජිත්වාග්‍රයෙහි නබනලද්දේ සියලුශරීරයෙහි ඔප්පවතුරුවයි. උන්වහන්සේ පදන්තුමිය සාවුරාද්දක් මහාවියරී කරණ කල්හි දවසකට එක්සහලැටෙකිනුදු කුලදුලක් පමණවූ යුෂය කිනුදු ශරීරය රක්‍ෂාකෙලේ එසේ ඔප්ප් පතුරුවන හෙයින්; සෙසුසත්‍යයන්ගේ ශරීරයෙහි එසේ ඔප්ප් නොපැතිරෙණ හෙයින් ඔහු බොහෝ රොග පිඩා ඇතිවෙත්—මේ මහාපුරුෂලක්‍ෂණය අලාබ්‍යාබනාසබ්‍යාන නිසාදුළුවශයෙන් ප්‍රකටවේ; මෙසෙයින් රසයන්ගේ ග්‍රාසයෙහි අග්‍රවූ රසහරණින් ඇතිවන බැවින් ‘රසග්‍රාසාග්‍ර’ නම්වෙත්.

“සිහගනු” යනනන්හි ඔවුන් සිහගනුපරිදි කිසේයයත්? බුදුන් සිංහයාගේ හනුසදුග හනු ඇත්තේය; සිංහයාගේ අධ්‍යාත් හනුවම පරිපුණිවේ; උපරිඡාත් හනුව අපරිපුණිණිවේ; බුදුන්ට වූකල සිංහයාගේ අධ්‍යාත් හනුවසෙයින් දෙනනුවම පරිපුණිවේ; පුර දෙලොස්වක සදවැනිවේ. මෙසෙයින් සිංහයාගේ හනු සදුගවූ හනුඇතිවන බැවින් ‘සිංහගනු’ නම්වෙත්.

“වතකාලීසදනො” යනනන්හි ඔවුන් වතාරිංගත් දනන පරිදි කිසේය යත්? බුදුන්ගේ උපරිඡාත් හනුගේ පිහිටි දනනගේ විසිදෙනෙක, අධ්‍යාත් හනුගේ පිහිටි දනනගේ විසිදෙනෙකැයි මෙසේ සතලීස් දනන කෙනෙක්වෙත්; සෙසුසත්‍යයන්ට දත් සම්පුණිණිවතකල දෙනිසෙක් වෙත්; බුදුන්ට සතලීසක් දනනයන් ඇතිවනබැවින් ‘වතාරිංගදනන’ නම්වෙත්-

“සමදනො” යනනන්හි ඔවුන් සමදනන පරිදි කිසේයයත්? සෙසුසත්‍යයන්ගේ ඇතම් දත් උස්වේ. ඇතම් දත්මිටිවේ; මෙසෙයින්

දහනයෝ විෂමවෙන්-බුදුන්ටවුකල යහතින් සිදුකාලද සක් පතක් සෙසින් සමවෙන්. මෙසෙසින් සමවුදහනයන් ඇතිවන බැවින් 'සමදහන' නම්වෙන්.

“අවිවරදනො” යනතන්හි ඔවුන් අවිවරදන පරිදි කිසේයයත්? සෙසුසකයන්ගේ දත් කුමතිරයන් දත්සෙසින් විරලවේ; සිදුරුවේ; මහසාමාන්‍යාදිය අනුභවකරණකල දත් අතුරු පිරෙයි. බුදුන්ටවුකල පබළුපතෙක්හි බදනාලද විදුරු පෙළක්සෙසින් නොසිදුරුවේ; නෙලිතුනින්දක්වනලද පරිවේෂද බදු වූ දහනයෝවෙන්—මෙසෙසින් අවිවරදනනයන් ඇතිවන බැවින් “අවිවරදනන” නම්වෙන්.

“සුසුකකදො” යනතන්හි ඔවුන් සුසුකලදංඡට්ඨාඥා පරිදි කිසේයයත්? සෙසුසකයන්ට සුතිදහනයෝ නැගෙත්; එසින් ඔවුන් ඇතැම්දංඡට්ඨා කෘෂණවේ; විවණ්ණවේ—බුදුන්ටවුකලී-දව හත්තරු අභිභවා දිලියෙමින් ප්‍රභායෙන් යුක්තවූ සුඡුකලදංඡට්ඨාවේ; මෙසෙසින් අතිධවලවූ දංඡට්ඨාඥාඥාඥා බැවින් ‘සුසුකලදංඡට්ඨා’ නම්වෙන්.

“පසුතජ්චො” යනතන්හි ඔවුන් පසුතජ්චොඥා පරිදි කිසේය යත්? සෙසුසකයන්ගේ දිවි සුළුවේ; කෘශවේ; ලුහු වේ; බදදිව්වේ, විෂමදිව්වේ—බුදුන්ටවුකල මොලොක්වූ දික්වූ පළල්වූ වණ්ණසමපනනවූ දිව්වේ, මෙසෙසින් ත්‍රිලක්ෂණ සමපනනවූ ජ්චොඥාඥාඥා වනබැවින් ‘පසුතජ්චා’ නම්වෙන්.

“බ්‍රහ්මසාරො කරවිකභාණ්ණ” යනතන්හි ඔවුන් බ්‍රහ්මසාර පරිදි කිසේය යත්? සෙසුසකයෝ ජිනකසාරහෝ වෙන්. භික්ෂු සාරහෝවෙන්. බුදුහුචුකලී මහාබ්‍රහ්මයාගේ සාරසද්ධ සාරයෙන් යුක්තවනසේකි; බ්‍රහ්මයාගේසාරය පිහිටාගෙලන්නාදිපරිශුචි වන බැවින් විශුචිවේ. බුදුන්විසින් කරණලද දහගිලාදි කුසලකම්මය බුදුන්ගේ වසතුශොධනයකරයි. වසතුහු සුචවන බැවින් නාභිය පටන්ගෙණ පහල වන සාරය විශුචිව අභ්‍යන්තරසමනාගතව පහලවේ—කුරවි කෙවිල්ලන් ගඩසෙසින් මධුරවේ; කුරවි කෙවිල්ලන් රසඥාති විලිකුන් අංමුළුල තුනින්පැහැර පළාපියා එසින් වැහෙන අඹරසක් පක්ෂකාලදි කුල්නාකල්හි වතුපදාදිදිහු මධු මදමුදිකයන් සෙසින් ලලිතාරභා කෙරෙන්—කෙසේද? ගොවර යෙහි ව්‍යාවානවූ වතුපදාදියෝ මුඛයෙන්ගත් තණකබල ගෙලාපියා සිට ඒ හඬඅසත්; සිංහ ව්‍යාඥාදි වණ්ණමාගයෝ කුප්‍ර ලාගයන් ලුහුබදිනාහු ඔසවාගත් පා බහානොතබා සිට අසත්; ශුද්‍රමාගයෝ මරණ භය හැරසිට අසත්; අහසින්ගත පක්ෂිහු පක්ෂිසාරණනොකොට අසත්, දියෙහි මත්ස්‍යයෝද; කණ්ණ

පටල නොසොල්වා සිට අසත්. මෙබඳු කුර්විකතාද ශතශාඛ
යෙන් හෝ සහස්‍රශාඛයෙන් හෝ වැඩි මධුරතර ස්වරයෙන්
සුකතවනසේකි; මෙසෙයින් බුදුහු මහාබ්‍රහ්මයාගේ ස්වරසදය
ස්වරූපවන බැවින් ‘බ්‍රහ්මස්වර’ නම්වෙත්.

“අභිනිලනෙතො” යනතන්හි ඔවුන් අභිනිලනෙත්‍ර පරිදි
කිසේය යත්? බුදුන් සියලු නුවන්ම නිල්වන්නේ නොවෙයි.
නිල් වුවමනාතන්හි දියමෙරලිය මල්වැනි ඉතා පිරිසිදු නිල්පැහැ
යවේ; රත්පාට වුවමනාතන්හි කිණිහිරි මල්වැනි ඉතා රත්වත්
පැහැයවේ. රත්වුවමනාතන්හි බදුවදමල්වැනි ඉතා රත්පැහැය
වේ; සුදුවුවමනා තන්හි දවහත් තරවැනි ඉතා සුදුපැහැයවේ;
කළු වුවමනාතන්හි රුක්පෙණෙල ඇටවැනි ඉතාපිරිසිදු කළු
පැහැයවේ. මෙසේ නෙත්‍රයන්මය රත්විමනෙත්හි නැඟුම්ණි
සිහි මැදුරක් සෙයින් වැටහෙයි, මෙසෙයින් අභිනිලවූ නෙත්‍ර
යන් ඇතිබැවින් ‘අභිනිලනෙත්‍ර’ නම්වෙත්.

“ගොපබ්‍රහ්මො” යනතන්හි ඔවුන් ගොපස්ම ඇතිපරිදි
කිසේය යත්? මෙහි ‘පස්ම’ නම් සියලු ඇස්ගුලයයි; ඇස්ගුලය
කළුවස්සාට සහස්වභාවවේ; රතු වස්සාට විප්‍රසන්නාවේ; එබැවින්
බුදුන්ට එවිහසලපත් රතු වස්සක් හුණේ අක්ෂිගුලය සදහනු අක්ෂි
ගුලයෝ වෙත්; සෙසු සත්‍වයන්ගේ අක්ෂිගුලයෝ අපරිපූර්ණවෙත්;
හස්තිමූෂික කාකාදීන්ගේ ඇස්වැනි නිහිතවූ ගම්හිරවූ අක්ෂිගුල
යෝ වෙත්; බුදුන්ටවූකල දෙව මැද තුළ මණිගුලිකායෙයින්
මොලොක් සිහිදු නිල් සියුම් අක්ෂිගුලයෝ වෙත්; මෙසෙයින්
එවිහසලපත් රතු වස්සක් හුණේ අක්ෂිගුල සදහනු අක්ෂිගුල ඇති
වනබැවින් ‘ගොපස්ම, නම්වෙත්,

“උණ්ණාභමුකතරො ජාතා” යනාදිතන්හි ‘උණ්ණා’ නම්
කවරයත්, ඒ රොමය බුදුන්ගේ නලල්මැද වූයේය. ඉතා පිරි
සිදුයි; දවහත් තාරකාවවැනි වෙයි. පහන්හිතෙල ශල්‍යාතුළු
සියක්වටපෙළා පුලුන් පෙදක්සෙයින් මොලොක්; හිඹුල්පුලුන්
ලිය පුලුන් හා සමානයි; ඒ රොම කෙළවර ගෙණ ඇදිකල්හි
අභිබාහු ප්‍රමාණවේ; හැරිකල්හි දක්ෂිණාවතීවශයෙන් තාරකාව
උභවාග්‍රවස්ථි. රත්පුරවල් මැද තුළ රිදිබුලක්මෙන්ද, රත්
කලසකින් නික්මෙන ක්ෂීරධාරාවක් මෙන්ද, අරුණුවත් රශ්මි
යෙන් උද්ගත වනසාලයෙහි ඔසව් තාරකාවක් මෙන්ද, ඉතා
සිත්කලව දිලිහේ. මේ ‘උණ්ණාරොම’ නම්වේ.

“උණ්ණසිසිංහො” යන තන්හි ඔවුන් උණ්ණසිසිංහපරිදි කිසේය
යත්? හේසම්පූර්ණලොට ඇතිබවද, සම්පූර්ණ වූ ශීඝ්‍ර ඇතිබවද, ගෙණ
කියනලදී, බුදුන්ගේ දක්ෂිණකණ්ඩුලිකායෙහි පටන් ගෙණ

මොස පටලයෙක් නැගී සිටියු නලල වසා පුරාවාමකණී වූලිකා
 යෙහි සිටියේයි. රජක්කුගේ නලලෙහි බදනාලද රත්පටක්
 සෙසින් දිලිගේ පස්විමහවිකවු බොබසභාවන්ගේ මේ ලක්ෂණය
 දුක රජදරුවන්ට උෂ්ණීපට කළානුසි; නලල්පට කළානුසි;
 මේ එක් අතියෙකි. සෙසුසතියෝ අපරිපූර්ණ වූ ගිම් ඇතිවෙන්,
 ඇතම්කෙනෙක් කලාපගිම්වෙන්; ඇතම්කෙනෙක් ඵලගිම්වෙන්,
 ඇතම්කෙනෙක් අසගිගිම්වෙන්; ඇතම්කෙනෙක් කුලගිම්වෙන්;
 ඇතම් කෙනෙක් ප්‍රාග්භාරගිම්වෙන්, බුදුන්ටවුකල හිඳි අගින්
 වටා තුබුවාක්සෙසින් පරිපූර්ණ වූ දියබුබුලක්බද ගිම්වේ; එහි
 ප්‍රථමපක්ෂයෙහි උෂ්ණීප පටියෙන් වෙලනලද හිසක් වැනි
 හෙයින් උෂ්ණීපගිම්වේ. විනයපක්ෂයෙහි උෂ්ණීපපටියක් සෙ
 සින් ගැමනැති පරිමණකලගිම්ය, උෂ්ණීපගිම් නම්වේ. මෙසෙ
 සින් උෂ්ණීපසදාය ගිම් ඇතිවන බැවින් 'උෂ්ණීපගිම්' නම්
 වෙන්—මෙසේ මෙබදු වාත්‍රියන් මහාපුරුෂ ලක්ෂණයන්ගේ
 ශොභායෙන් බුදුහු මණිගණප්‍රභා සමුප්පිත රතනාකරයක්කු
 ගේ ශ්‍රීවිභූතිය අභිභවනයකරමින් දිලියෙනසේකි.

41 "මණිගණවිභා සමුප්පිත
 නලසංරතනාකරසංසි රිච්චවනං.
 භගවනමභිභවනං.
 වජ්ඣෙ වතහිංස විමලලක්ඛණ සිරියා"

යනු එහෙයින්ම කියනලදී—මේ "වාත්‍රියන් මහාපුරුෂ
 ලක්ෂණ" නම්වෙන්.

මොහු කවරකාරණයෙකින් 'ලක්ෂණ' නම් වූවාහුද යත්?
 මේ දෙතිස්මහා පුරුෂලක්ෂණයෙන් සැදුම්ලද බුදුන්ගේ ශරීර
 සමාසීය දුටු ලක්ෂණඥ දිගඔරපරිව්‍රාජක බ්‍රාහ්මණ මාණවකාදීන්
 විසින් මොහු එකාන්තයෙන් සවිනේ ගෙවා දන් බුදුහුමයයි මේ
 ලක්ෂණ වශයෙන් දන්තාබැවින් 'ලක්ෂණ' නම් "ලක්ෂ-දශීතාබ්‍ය
 නයෝ" යන බාහුයි. මේතැන්හි ලක්ෂණශබ්දය විභතයෙහි
 වැටේ 'විත්ත' නම් සලකුණයි,

"අගිති අනුචාජන" නම් කවරහයන්? විතබ්‍යුලිතා-අනු
 ප්‍රබබ්‍රලිතා-චට්ටබ්‍රලිතා-තඹනබ්‍රා-තුගතබ්‍රා-සිතිබ්‍රා

(41) වතහිංස විමල ලක්ෂණසිරියා, නිමිලවූ දෙතිස් මහාපුරුෂ
 ලක්ෂණ ශ්‍රියාවෙන්, මණිගණවිභා, රතන සමුභද්දිප්තියෙන්, සමුප්පි
 ලතසංස, බබලනනල ඇත්තාවූ; රතනාකරසංස, සාගරයාගේ;
 සි, විභවං, ශ්‍රීවිභූතිය; අභිභවනං, අභිභවනය කරන්නාවූ; තං
 භගවනං, ඒ බුදුන්; වජ්ඣෙ, වදිම;

නිත්ගුණගොප්ථකතා—සමපාදනා—ගජසමානකතමතා—සීහ
සමානකතමතා—හංසසමානකතමතා—උඝසමානකතමතා—දකි
ණාවතන ගතිකාසමන්තතො වාරුජාණුමලිතො පරිපුණ්ණපුරිස
ව්‍යජනතා—අවජිගුණාභිතා—ගමිභිරතාභිතා—දකිණාවතනතාභි
තා—විරදකරසදිසඋරුගුජතා—සුවිහරගතතතා—අනුපුබ්බ
ගතතා—මට්ටගතතා—අනුසංඝාතනනුසංඝාතසබ්බගතතා—
අලිතගතතා—තිලකාදි රහිතගතතා—අනුපුබ්බ රුචිරගතතා—
විසුඛගතතා—කොට්ඨසංඝාත නිබ්බලධාරණතා—තුහනාසතා—සුර
තනවිජමංසතා—සුඛදන්තතා—සිනිඛදන්තතා—විසුඛිඤ්ඤතා—වට්ට
යතා—රතෙතාට්ඨතා—ආයතවදන්තා—ගමිභිරපාණිලෙඛතා—
ආයතලෙඛතා—උජ්ජකලෙඛතා—සුරුචිරසංඝාතලෙඛතා—පරි
මණ්ඩලකායපභාවන්තතා—පරිපුණ්ණකපොලතා—ආයතවිසං
ලනෙතතා—පට්ටපසාදවන්තනෙතතා—ආකුචිතගතපබ්බතා—
මුද්‍රතනුකරතනජිවතතා—ආයතරුචිරකණ්ණතා—නිගණ්ඨසිර
සතා—නිත්ගුණසිරසතා—ජතනනිහවාරුසීසතා—ආයතපුජ්ජ
ලලොචසංඝතා—සුසංඝාතහමුකතා—සංඝහහමුකතා—අනු
ලෝමහමුකතා—මහන්තහමුකතා—ආයතහමුකතා—සුමුමාල
ගතතා—අතිවිශේෂමගතතා—අතිවිශේෂජලිතගතතා—
විමලගතතා—කොමලගතතා—සිනිඛගතතා—සුගකිතනු
තා—සමලෝමතා—කොමලලෝමතා—දකිණාවතනලෝමතා—
භින්නජනනගසදිසනීලලෝමතා—සිනිඛලෝමතා—අතිසුමුම
අසංඝපසංඝාතධාරණතා—සුගකිමුඛතා—සුගකිමුඛතා—සුනී
ලකෙසතා—දකිණාවතනකෙසතා—සුසංඝාතකෙසතා—සිනිඛ
කෙසතා—සංඝහකෙසතා—අපුලිතකෙසතා—සමකෙසතා—කො
මලකෙසතා—කෙතුමාලාරතනපජිතතා”යි.

බුදුහු, මෙබඳු අගිති අනුව්‍යජනගෙන් බබලන විචිත්‍ර ලක්ෂණ
සමපත්තා ප්‍රථලිතකෙතුමාලාපාලගෙන් සමුප්පලිත රූපසොහො
ඇතිසේකි.

4) “තමසිති අනුබ්‍යඤ්ජන
සමනුබ්‍යජ්ජන ච්චිතතලකඛ්ඤවිභවං.
පජ්ජලිතකෙතුමාලා
ජාලසමුප්පලිත රූපසොහො වඤ්ඤ”

යනු එහෙයින්ම කියතලදි—මේ “අගිති අනුව්‍යජන” නම්වේ.

(4) අගිති අනුබ්‍යඤ්ජන, අගිතොනුව්‍යඤ්ජනගෙන්; සමනුබ්‍ය
ඤ්ජන, බබලන්නාවූ; විචිතත, විසිතුරුවූ; ලකඛ්ඤවිභවං, ලක්ෂ
ණ සමපත්තා ඇති; පජ්ජලිත, දිලිසෙන්නාවූ; කෙතුමාලාපාල, කෙ
තුමාලාපාලගෙන්; සමුප්පලිත, විරාජමානවූ; රූපසොහො, ශරීර
සොහො ඇති; තං, ඒ බුදුන්; වඤ්ඤ, වදිමි;

මොහු කවරකාරණයකින් 'අනුචාරක' නම් වූ දෙයක්? මෙකී 'අභිති අනුචාරකයෝ' දෙතිස්මහාපුරුෂලක්ෂණ අනුවගොස් ලක්ෂණප්‍රකාශ හා ශරීරසොභාව මොනවට ප්‍රකාශකරණ හෙ, යින් 'අනුචාරක' නම් වෙත්-අනු වි සුඵ්‍රි "අජ-ව්‍යතනිමකකත ගතිකනතිසු" යන බාහුසි.

මේ දෙතිස්මහා පුරුෂලක්ෂණ හා අභිනායානුචාරකයෙන් යුක්ත හෙයින් 'සුගත' නම් වන සේකි. තවද, විපුලවිමල කරුණාසමාති චියභිදි ගුණවිශේෂ සහිතවූ ඥානගමනයෙන් යුක්ත හෙයින් සුගත, නම්වේ.

"ලොකවිදු" යන තන්හි "සංසකාරලොකය, සසලොකය අවකාශලොකය" යි ලොකය ත්‍රිවිධවේ-එහි "එකො ලොකො සබ්බසත්තා ආහාරටීතිකා. චෙ ලොකා තාමව රූපච. තයො ලොකාතිස්සො වෙදනා චතතාරො ලොකා චතතාරො ආහාරා පචලොකා පවුපාදනකකිකා. ඡලොකා ඡඅභිකතකිකාති ආයත නාති. සපතලොකා ශතතවිඤ්ඤාණටීතිකෝ අට්ඨලොකා අට්ඨ ලොකට්ඨමා නවලොකා නවසත්තාචාසා. දසලොකා දසායත නාති. වාදසලොකා වාදසායතනාති. අට්ඨාරසලොකා අට්ඨාරසට්ඨාතුයො" යි කියනලද සංසකාරලොකයෙහි ප්‍රත්‍යයොපපන්න ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියප්‍රතිබඞ් සකකියෝ අවිද්‍යාදි ප්‍රත්‍යයන්විසින් සංසකාරණය කරණලදහෙයින් 'සංසකාර' නමුත්වෙත්. ජරා යෙන් අවසානකර ප්‍රාප්තීන් යොවුන් කැසීමය යන ලුප්තාපි යෙන්ද, මරණින් ජීවිතෙත්‍රියොපවේජදයයි කියනලද පලුප්තාපි යෙන්ද, 'ලොක' නමුත්වේ. ලුප්තාපි පලුප්තාපි 'ලොකො' "ලුප්-විනාසෙ" යන බාහුසි.

"සබ්බසමපි සත්තානං ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාති, වරිතං ජානාති, අභිමුක්ඛං ජානාති, අපරප්පකෙකි මහාරප්පකෙකි කිකිඤ්ඤියෙ මුදිඤ්ඤියෙ සවාකාරෙ වාකාරෙසු විඤ්ඤාපයෙ දුට්ඤ්ඤාපයෙ භබ්බාහබ්බෙ" යි කියනලද ඉන්ද්‍රිය ප්‍රතිබඞ් සකකියන්ගේ සමුහසත්තාන දෙක රූපාදි අරමුණෙහි සකතවපටත්තාහෙයින් 'සසි නමුත්වේ; අනුමානවශයෙන් කුශලාකුශලයද, ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් එහි ඉන්ධනිෂ්ටවිපාකයද, මෙහි සිට බලන හයින් 'ලොක' නමුත්වේ-ලොකයෙහි එහි සුභාසුභං පච්චලංචාති ලොකො "ලොක-ලොචන-දසසනෙ" යන බාහුසි.

"යාවතා වන්ධිමසුරියාපරිහරනති දිසාහනති විරොචනා' නාදීන් දක්වනලද අයමින් විතරින් දෙලොස්ලක්ෂ තුන්දහස් සාරසී පතස්සොදුත් පමණඅභිවට්ටි න් සතිස් ලක්ෂ දසදහස්

තුන්සියපනස් යොදුන් පමණ ඇති චක්‍රවාටය, දෙලක්ෂ සතළිස් දහසක් යොදුන් පමණ බොල ඇති මහපස්පොළොවය, ඒ පස් පොළොව දූරු සාරලක්ෂ අසූදහසක් පමණ යොදුන් බොල ඇති දියපොළොවය, ඒ දියපොළොව දූරු නවලක්ෂසාරදහසක් යොදුන් පමණ බොල ඇති වාපොළොවය, මෙසේ සිටි මෙලොව සුවාසූදහසක් යොදුන් පමණ සාගරයෙහි ගැලී සිටි සුවාසූදහසක් පමණ නැගීසිටි මහාමෙරුපථිතය, ඒ මහමෙරට අභිභි ප්‍රමාණයෙන් සමුද්‍රයෙහි ගැලී නැගී සිටි දෙවයක්ෂවීසවු නානා විධ රත්නයෙන් විචිත්‍රවූ යුගකිර ඊශධිර කරවික සුදශීන නෙම් කිර විතතකාදිසප්තකුල පථිතයෝය, පන්සියයක් යොදුන් පමණ උස ඇති අයමින් විතරින් තුන්දහසක් යොදුන් පමණ ඇති සුදශීන විත්‍රකුටකෙලාසකුට යනාදි සුවාසූදහසක් කුට යෙන් ප්‍රතිමණ්ඩිත හිමාලයපථිතය, මෙම දඹදිවට සලකුණුවූ මුලසිට වෙලප පනස් යොදුනක් පමණ ඇති එසේම පනස් පනස් යොදුන් පමණ ඇතිවූ පඤ්චමහාශාඛාවන් ඇති සියක් යොදුන් පමණ විශ්වායුරොත්තෙසධ ඇති සිසාරා තුන්සියක් යොදුන් පමණ ඇති මහාජලිබ්‍රවාක්ෂය, දෙයාසූදහසක් යොදුන් පමණ සාගරයෙහි ගැලී සිටි දෙයාසූදහසක් පමණ නැගී සිටි සත්වල ගලය, අයමින් විතරින් උසින් එකුන්පනස් යොදුන් සදමඛලය, සම පනස් යොදුන් හිරමඛලය, දසදහසක් යොදුන් පමණ ඇති සත් දෙවරජහට නිවාසසානවු තව්තිසාභවනය, එසේ දසදහසක් යොදුන් පමණ ඇති අසුරභවනය හා අවිච්ඡිකා කරකට හා ජලිබ්‍රවිපය, සත්දහසක් යොදුන් පමණ ඇති අපරගොයානය හා සුච්චිදෙහය, අටදහසක් යොදුන් පමණ ඇති උතුරුකුරු දිව සිතය, යන ක්ෂුද්‍රවිප පන්සියක් පන්සියක් පිරිවරකොට ඇති සතරමහාවිපය; යනාදිවශයෙන් අනන්‍යාපරිමාණ ලොකධාතු යයි කියනලද අනිත්‍රියප්‍රතිබඞ් රූපයන්ගේ සමූහ සන්තාන දෙක ජඣමසථාවර වස්තු එහි ප්‍රෙනෙතබැවින් 'ලොක' නමුත් වේ; උන්ට අවිකාශවූහෙයින් 'අවිකාශ' නමුත් වේ.

බුදුහු මේ යථොක්තාවූ ලොකග්‍රහ ක්‍රමයෙන් සවලක්ෂණ සා මාන්සලක්ෂණයෙන් කුශලා කුශලාදීන් හෙතාදීන්ද, ආශයානුශය වරිතාධිමුකති අලපරජසක මහාරජසකාදි වශයෙන්ද, ප්‍රමාණ සංසානාදි ප්‍රහෙදයෙන්ද, සචිත්‍රකාරයෙන් අවංඛාධ කලසේකි. එහෙයින් "සබ්බථාපි විදිතලොකානතා ලොකවිදු" යන මේ අථයෙන් 'ලොකවිදු' නම් වනසේකි. "ලොකං විදනිති ලොකවිදු" විනියා තත්පුරුෂයයි 'ලොකං' යන විනියා නොනාපපදවූ "වි-කුණේ" යන ධාතුහුනෙරෙන් කෘථිති ක්‍රමයෙන් සිඞ්ඛි.

“අනුත්තරො” යනනන්ති ශීල සමාධි ප්‍රඥ විමුක්ති විමුක්ති ඥාණදර්ශනාදිවු ගුණවිශේෂයෙන් ආත්මසද්ධාධික පුද්ගලාන්තර යක්ත්‍ර නැතිබැවින් “නත්තිඋත්තරො එතස්ස” යන වාක්‍යයෙහි නස්සමාස ගතීකොටඇති බහුක්‍රීති සමාස වශයෙන් බුදුහු ‘අනුත්තර’ නම් වනසේකි.

“පුරිසදමමසාරපි” යනනන්ති දමසගහසි කියනලද අපලාල නාගරාජ වූලොදර මහොදර අග්නිශිඛ ධූමශිඛ ධනපාලාදිවු නිරශ්චිත පුරුෂයන්ද, සුවක නිගණ්ඨපුත්ත අබ්බයමාණවක පුෂ්කරසාති සොනදණ්ඩ කුටදන්ත සොටමුඛ උපාලිගාහපති ආදිවු මනුෂ්‍යපුරුෂයන්ද, ආලවක සුචිරොම බරරොම යක්ෂ ශක්‍රදෙවරාජ බකක්‍රිහමාදිවු අමනුෂ්‍යපුරුෂයන්ද, යන කායවාක් සමාදනාදියෙහි යෙදියයුතුවු පුරුෂයන් සුදුසු සුදුසු පරිද්දෙන් තදබහ විනයාදියෙහි පිහිටුවනහෙයින් “පුරිසදමම සාරෙතිති පුරිසදමමසාරපි” යන තත්පුරුෂ සමාසයෙන් හා කෘතියික්‍රමයෙන් බුදුහු “පුරිසදමමසාරපි” නම්වනසේකි-නොහොත්-“අනුත්තරො පුරිසදමමසාරපි” යනු එකම අභිපදයෙකි; මෙයින් බුදුන්ගේ අනන්‍යසාධාරණවු පුරිසදමමසාරපි භාවය දක්වනලදී-කෙසේද? මේ ලොකයෙහි හසන්දමක අශ්වදමකාදීන් විසින් දමනලද භික්ෂුවනලද ගණ්‍යශ්වාදිහු පෞරස්තයාදි අවදිගුත් අතුරෙන් එකවිටෙක එක දිශාවකටම දිවෙත්, බුදුන්විසින් දමිත පුරිසදමමයෝ වනාහි නිෂද්ධ සබ්බාතවු එකම ඊය්‍යාපථය කුන් නිද්දින මාත්‍රවු රූපාරූප අභවසමාපත්ති නමැති අවදිගව ලෞකික පාඨග්ජනයන්විසින් සවජනයෙනුදු අගත සුච්චි නිරොධසමාපත්තියෙහි කියනලද නිවන් නමැති දිගට බාවනය කෙරෙත්; එහෙයින් “අනුත්තරො ච සො පුරිසදමම සාරපි වාති අනුත්තරො පුරිසදමමසාරපි” යන කම්භාරය සමාසවශයෙන් බුදුහු ‘අනුත්තරපුරිසදමමසාරපි’ නම් වනසේකි-මාතුපිතුනතං හදයං පුරෙන්නති පුරි “පුරනිමාකිසොරසොච” යන ඡුචාදි සූත්‍රයෙන් “පුර-පුරණෙ” යන බාහුක්‍රිකෙරෙන් විනිතකිසප්‍රත්‍යය හා බාහු උභාරයගට හුස්මැතිරීමෙන් ‘පුරිස’ශබ්දසිතිය දනුයුතු.

‘දමිතබ්බාදමමා’ ‘දම-දමනෙ’ යන බාහුක්‍රිකෙරෙන් විනිත කෘදන්තප්‍රත්‍යයෙන් සිබසි “පුරිසා ච යො දමමා වෙති පුරිසදමමා-සාරෙතිති සාරපි”-සාරෙතිති, පදිනුසි පවත්වානුසි; සාරපි, සාරපි නම්වේ-“සාරිසමාරපි” යන ඡුචාදිසූත්‍රයෙන් “සර-ගතිතිංසා වි. තාසු” යන බාහුක්‍රිකෙරෙන් විනිතරපි ප්‍රත්‍යයෙන් සාරපි ශබ්දයාගේ පද්ධතිය උනුයුතුයි ‘පුරිසදමම සාරෙතිති පුරිසදමමසාරපි’

පුරිසදමෙම, දුම්පයුතු මිත්‍රයා මිත්‍රයා තිරස්වීනපුරුෂයන්; සාර
 නිසි, දමානුසි නික්මවානුසි; පුරිසදමෙසාරපි, පුරිසදමෙසාරපි
 නමටේ; දුම්පයුතු සත්‍රින් ඇතද උතතමවශයෙන් පුරිසදමෙසාර
 පි, සි කිනු එක්සමයෙක්හි කෙසිනම් අශ්වදමසාරපියෙක් බු
 දුන්කරා එළඹනමස්කාරකොට එකක් පස්වනුහි. එකල්හි බුදුහුඹ
 හට, කෙසියනෝ ප්‍රසිද්ධ අශ්වදමසාරපියෙහිය, එබදු වුනෝ අසුන්
 කෙතෙක් ප්‍රකාරයකින් විනයනය කෙරෙහිදැයි? විවාරාවදුලයේකි
 ස්වාමීනි සම්මයන් වහන්සි, මම අශ්වයන් ශල්‍යක්ෂණයෙහි වන
 සනය කෙරෙමි, පරුෂයෙහි වනයනය කෙරෙමි, ශල්‍යක්ෂණ පරුෂ
 යෙහි වනයනය කෙරෙමි සිදු නවි. කෙසියමේතුන් ප්‍රකාරයෙන්
 නොතික්මෙන අශ්වයන්ට නෝකුමක් භෞරෙහිදැයි? වදුලයේකි;
 ස්වාමීනි බුදුරජානන් වහන්සි මාගේ ආවායසී කුලයට අකිතීනි නො
 විනුස්දකා ඔවුන් මරමිසි දැන්වි; මෙසේ දන්වා ඉක්බිති වහන්ස
 නුබවහන්සේ, නිරුතතර පුරුසදමෙසාරපි, වනයෙක එබදු නුබ
 වහන්සේ ස්වයන් කෙතෙක් ප්‍රකාරයකින් විනයනය කරණයේක්
 දැයි? විවාරාලේය; බුදුහුඹ විටි ඕනට කෙසිය මිමිසනයන් ශල්‍යක්ෂණයෙ
 හුන් විනයනය කෙරෙමි; පරුෂයෙහි වනයනය කෙරෙමි; ශල්
 යක්ෂණ පරුෂයෙහි වනයනය කෙරෙමි සි වදුලයේකි-එහි, ශල්‍ය
 ශ්‍යනම් “සුවරිතමෙසේය, සුවරිත එලමෙසේය, ස්වභිලොකමෙසේ
 ය” යන මාදු දෙශනායි-“පරුෂ” නම් “දුශ්චරිත මෙසේය, දුශ්චරිත
 එල මෙසේය, අපායලොකමෙසේය” යන කකිශදෙශනායි-“ශල්
 යක්ෂණ පරුෂ” නම් මේදෙකින් ව්‍යාමිශ්‍රදෙශනායි-එකල්හි ඒ කකි
 නම් අස්දම් සැරිතෙම මේ තුන් ප්‍රකාරයෙන් විනයනය නොවන
 ස්වයන්ට කුමක් කරණයේක්දැයි? විවාරාලේය; කෙසිය ඔවුන් මර
 මිසි වදුලයේකි; තමන් වහන්සේට ප්‍රාණවධ නුසුදුසුවේදැයි? කි.
 කෙසිය ඒ සැබව, මට ප්‍රාණවධ නුසුදුසුය, එහෙයින් මරමිසි මාකි
 වවිනය අනිකෙක, වවිනාචය අනිකෙක, යමෙක් සරාය සවෙතාදි
 භොග්‍යාකාරයෙන් ආශාසනාසාදි බැලුකල මේතුනින් එක්තරා
 ප්‍රකාරයකින් වනයනය නොවේනම් නොතික්මෙනම් තේමාවි
 සින් අනුශාසනා කටයුතු නොවෙයි, ඒ ඕනට වධයයි වදුලයේකි.
 මේ කාරණයෙහි බුදුහු ‘අනුතතර පුරිසදමෙසාරපි’ නම් වන
 සේකි.

“සඤ්ඤා දෙවමනුසානං” යන තන්හි “දිට්ඨධම්මක සමපරාධික
 පරමජෙතික චාරිත අනුසාසනික සං” යනු හෙයින් බුදුහුඹ ත්‍යා
 ග්‍රහණ භවපුද්ගල පරිවේදවශයෙන් දිව්‍යමනුෂ්‍යයන්ට “භො
 ගිකාමුෂ්මික පරමපුරුෂාපිය” යන මෙයින් හෙවත් මෙලෝ පරලෝ

හිතයෙන්ද, නිජාණයෙන්ද, සුදුසුසුදුසුපරිද්දෙන් අනුශාසනාකරණයෙන්ද, 'ශාසනා' නම් වන සේකි. මෙහි 'අනුශාසනා' නම් ඒ ඒ අපියෙහි ඒ ඒ වැඩෙහි පිහිටුවීමයි - නොහොත් 'සත්ව ශාසනා' යන මේ අපියෙන්ද, බුදුහු ජබ්බසාඨ ශක වසාඨ නායකයා වැනි හෙයින් නොරැකිකවිධින් 'ශාසනා' නම් වන සේකි, යම් සේ ජබ්බසාඨ ශක වසාඨ නායකයා සත්ව ශුල 'වොරකා නතාරය, ව්‍යාලකා නතාරය, අමනුෂ්‍ය කා නතාරය, තිරුදක කා නතාරය, අලපහකා නතාරය' යන මේ පඤ්චප්‍රකාර කා නතාරයන් අතික්‍රමණය කොට තිරුපද්‍රවස්ථානයට පමුණුවාද, එපරිද්දෙන් බුදුහු ජාති ජරා මරණ නැමැති මහකාරින් එතරකොට නිවන් නැමැති ශාන්ති පුරයට පමුණුවන සේකි.

"දෙවමනුසාසනං" යන මේ පදය උත්තම සත්ව පරිවේද වශයෙන්ද, මාග්ධිගමයට යොග්‍ය පුද්ගල පරිවේද වශයෙන්ද, කියන ලදි. එහෙයින් බුදුහු තිරස්විනයන්ටත් අනුශාසනා කිරීමෙන් 'ශාසනා' වන සේකි තිරස්විනයෙන් බුදුන් අතින් බණ ඇසීමෙන් ත්‍රිභෙතුක ප්‍රතිසංකීර්ණ දිවුමාගී ඵලාගිගමයට බලකාරණ ලදින් දෙවැනි තුන්වැනි අත්‍යවශ්‍යයෙහි මාග්ධිගමයට හිමිවෙත් - ඒ මෙසේයි.

එක් සමයෙක්හි අප බුදුන් ගඟීරා නම් රාජමහෙසිකාව විසින් ගතකයකරවූ හෙයින් 'ගඟීරා' නම් වූ ප්‍රජාකරණී තීරයෙහි ප්‍රඥානාසනයෙහි වැඩිහිඳු වම්පානුවරවාසීන්ට බමිදෙශනා කරණ කල්හි එසිවසන එක් මණ්ඩකයෙක් බුදුන්ගේ ශබ්දයෙහි මේ කියන්නේ බණෙකැයි ධර්මසංඥයෙන් ප්‍රසන්න විභවයෙන් නිමිත්තග්‍රහණය කෙළේ, මෙකී 'නිමිත්තග්‍රහණය' නම් මත්තෙහි ලැබිය යුතු ලෝකික ලෝකොත්තර සම්පන්නියට කාරණ වූ බව වනග්‍රහණයයි. එකල්හි එක් වසාන් රකිනා ගොපල්ලෙක් එතැන්හි දණ්ඩක එල්ල සිටිනේ ඒ මණ්ඩකයාගේ ඉස බලාගණ සිටිය, එකල්හි ඒ මණ්ඩකයා ඒ දූෂ්ටයෙන් එවිට කාලක්‍රියා කොට තුන් කෙළ සැට ලක්‍ෂයට ආසු ඇති තවතිසාදි පළාතයෙහි නිදහසින් යුක්ත වෙමින් දෙලොස් යොදුන් පමණ උස ඇති රත්විමනෙක ඔපපාතිකව උපති; එතෙම එහි දහස් ගණන් දෙවන තත්විසින් පිරිවරණ ලද තමා බලා කොලමින් මෙසේ වූ තැනක උපන්නි. මිට හේතු කවර නම් කුශලකම්යක් කෙළෙම් දෙහොයි ආභොගකරන්නේ දිවසින් පරික්‍ෂා කොට බලන්නේ බුදුවදන් හිකළ නිමිත්තග්‍රහණය වීමා අත්වෙතින් කළ කුසල, ක්තොදි. ඒ දිව්‍යපුත්‍ර තෙම එවිගසම් දිව්‍යපසරා සමූහයා විසින් පිරිවරණ ලදුව දෙලොස් යොදුන් රත්විමන හා සමග බුදුන් කරා

එළඹ ශ්‍රීපාදයට නමසකාර කෙළේය, එකල්හි බුදුහු ඔහුදහ වද රණසේක්ම එතැන්හි රැස්වූ පමීදට ධම්මවණ්ණය කුසලයෙන් ජනිත ඉන්විපාක ඔහු ලවාම ප්‍රකාශකරවනු පිණිස.

46 “කො මෙ වන්දනී පාදානි-ඉඬියා යසසා ජලං
අභිකකනෙනන වණ්ණෙන-සබ්බා ඔභාසයං දිසා”

යන මේගාථාවෙන් දෙවසෘඨියෙන්ද, දිව්‍ය ඵෙඤ්ඤායෙන්ද මෙබඳු පරිවාරයෙන්ද, දිලියමින් ඉතා යහපත්වූ ශරීරවණ්ණයෙන් සියලු පුළුඳි දසදිගුන් හිරුසේ සඳසේ එකොභාස එකාලොක තෙරෙමින් අවුත් මාගේ පාදයන් කවරෙක් වදනේදැයි? වදලුසේක. හෙතෙම එවිට.

47 “මණ්ඩකො ‘හං පුරෙ ආසිං-උදකෙ වාරිගොවරො
තව ධම්මං සුඤ්ඤාසං-අවධි චච්ඡපාලකො”

යන මේගාථාවෙන් දියෙහි දියම ගොදුරු කොටඇති පෙර මම මණ්ඩකයෙක් වීම; ස්වාමීනි බුදුරජාණන්වහන්ස නුබවහන්සේගේ මේඛණ්ඩාසන මා එක්වසූ ගොපොල්ලෙක් දණ්ඩකින්මැඟ මැරැසේයයිදැන්වී; බුදුහු එවිට ඔහුට ධම්මදෙශනා කොට වදලුසේකි ඒ ධම්මදෙශනාවෙන් එතැන් රැස්වූ සුවාසුදහසක් ප්‍රාණීන්ට වතු සහනය ප්‍රතිඵලය විය; මාළු එලාගිය මය විය; ඒ මණ්ඩක දිව්‍ය පුත්‍ර ද දහසක් නසින් ප්‍රතිමණ්ඩිත වූ සෝවාන් ඵලයෙහි පිහිටා එසේම ඉතා මද වූ කුසලානුභාවයෙන් මෙසේ ඉතා මහත් වූ ලොච්ඡලා වූ කුරාසැපත් ලැබෙන්නේයයි කියා උපන් මුති සොමිකසින්සිකා පහලුසකාට.

(46) ඉඬියා, දෙවසෘඨියෙන්ද; යසසා, යසසින්ද; ජලං, දිලී සෙන්නාවූ; අභිකකනෙනන, ඉතා සිත්කළුවූ; වණ්ණෙන, ශරීර වණ්ණයෙන්, සබ්බාදිසා, සියළුදිගුන්, ඔභාසයං, බබුළුවන් නාවූ; කො, කවරෙක් තෙම; මෙ, මාගේ; පාදානි, පාදයන්; වන්දනී, නම සකාර කෙරේද;

(47) පුරෙ, පුළුඳුයෙහි; අහං, මම; උදකෙ, ජලයෙහි, වාරිගොවරො, දියගොදුරු කොට ඇති; මණ්ඩකො ආසිං, මැඟියෙක් වීම; (ස්වාමීනි) තව, නුබවහන්සේගේ; ධම්මං, ධම්මය; සුඤ්ඤාසං, (මණ්ඩක භාවයෙන්, ශ්‍රවණය කරන්නා, චච්ඡපාලකො, (එක්) වසූ ගොපල්ලෙක්, අවධි, වධපාඨන කෙළේයි; (මැරිසිසේයි)

- 48 “මුහුතං විතතපසාදස්ස-ඉඨිං පස්ස යසඤ්ච මෙ
ආනුභාවඤ්ච මෙ පස්ස-වණ්ණං වසස්සජ්ඣිඤ්ච මෙ-
49 යෙ ව නෙ දිස්මධානං-ධම්මං අස්සොසුං ගොතම
පඤ්ඤා නෙ අවලං ණානං-යත්ථ ගිහිකා නසොචරෙ

යන මේ ගාථා දෙකින් බුදුන්ට සතුටි කොට තමාගේ දිව්‍ය
ලොකයටමගියේය-එදේගෙයින් බුදුහුතිරගිණිතයන්ටත්ඤාණා
වතසේකි-“අනුසාසනීති සන්ථා,,—අනුසාසනීති, අනුසාසනාතො
රේහුසි හෙවත් ඒ ඒඅභියෙති ඒ ඒ වැඩෙහි පිහිටුවාහුසි; සන්ථා
ඤාණානම්භෙසි;මෙහි‘අනුසාසනා, නම් සනියන් ඉහලොක පර
ලොක දෙකින් වන ඒ ඒ වැඩෙහි පිටුවීමයි- නොහොත්-“අනේ
න සහ වහනනීති සන්ථා,,—අනේන සහ, අභිසංඝාතවුධනයහා
සමග; වහනනීති පවතීහුසි;සන්ථා,සාචිනම්භේ-හේ කවරේක්ද?
බුදුම්මලගෙණ වෙලදුම්පිණිස දෙශානාරයටයන වණිත්පත සමු
හයි; මේ‘තද්දුණ සංවිඤ්ඤා බහුක්‍රීතිසමාස’යි--“සොඵතස්සඅපීති
සන්ථා”-සො,හිතොපදෙශාදි වශයෙන් රක්ෂාකටයුතු වූ අනුසා
සනාකටයුතු වූ ඒ වෙලදමුල; එතස්ස අපීති, මෝහට ඇත්තෙයි;
සන්ථා සාචිනම්භේ-හේ කවරේක්ද? ජබ්බසාචි ශකටසාචිතාය
කයි; මේ ‘අස්සාචිතබ්බත,යි- “සන්ථාචියාතිසන්ථා”-සන්ථා චියාති
ජබ්බසාචි ශකටසාචි නායකයා වැනිහුසි;සන්ථා,උපචාරවශයෙන්
බුදුහු ඤාණා නම් වතසේකි-“අතත්ඤ්ඤාච තත්ඤ්ඤාචා
රොපණමුපචාර:”යි-“කංතාරොචනි එන්ථාති කන්තාරො”-කං
ජලය; එන්ථ, මෙහිලා; තාරොචනීති,ගෙණයෙන්හුසි;කන්තාරො,
කන්තාරනම්භේ- හේකවරේද? තිරුදකවූ අරණ්‍යප්‍රදේශයයි

(48) මුහුතං, මොහොතක්; විතතපසාදස්ස, (ධම්මකෙරෙහි)
සිතපැහැදීම හේතුකොටගෙණ; මෙ, මාගේ; ඉඨිං, දෙවසාබියද,
යසඤ්ච,ඵඤ්චයනිසද;පස්සබ,එවමැනව;මෙ,මාගේ;ආනුභාවඤ්ච,
ආනුභාවයද; පස්ස, බැළවමැනව; මෙ, මාගේ; වණ්ණං, ශරීරව
ණියද; ජ්ඣිඤ්ච, දිජිතියද; පස්ස, බැළවමැනව.

(49) ගොතම, ගෞතමසම්මයන්වහන්ස; යෙවනෙ, යම්ඒජන
කෙනෙක්; දිස්මධානං, දීඝිකාලයක් මුළුල්ලෙහි; ධම්මං, ධම්මය;
අස්සොසුං, ශ්‍රවණය ශ්‍රවණද; නෙ, ඔව්හු; යත්ථ, යම්තෙතකට;
ත්ඤ්ඤා,ගොස්; නසොචරෙ,(සභියෝ)සොකතොකරගු; අවලං,
ණානං, (එබදු) තිශ්චලස්ථානයට; පඤ්ඤා, ප්‍රාප්තවූවානුවෙයි.

මෙයින් පිටත් සෙසු සජල අරණ්‍යප්‍රදේශයෝද; රූපිවශයෙන් කනකාරයෙහි කියනුලැබෙත්.

“බ්‍රහ්ම” යන තන්හි බුදුහු වතුසාන්‍යය තමන්වහසේ ප්‍රති වෙඩ කල හෙයින් අනුත්ලවා ප්‍රතිවෙඩකරවූ හෙයින් ‘බ්‍රහ්ම, නම් වහසේකි

මෙහි “වතුසාන්‍යය නම් “දුඃඛාත්‍යය” සමුදයසත්‍යය, නිරෝධසත්‍යය, මාර්ගසත්‍යය, යන මේ සතරයි; මොවුන් අතුරෙන් “ඉදං බොපන භික්ඛවෙ දුක්ඛං අරියසම්මං ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණමපි දුක්ඛං අප්පියෙති සම්පයොගො දුක්ඛො පියෙති විපපයොගො දුක්ඛො යමපිච්ඡං. නලහති තමපි දුක්ඛං සංඛිතෙතන පට්‍රපාදානකකිකා දුක්ඛා” යනාදීන් දක්වන ලද්දේ “දුඃකිසත්‍ය” නම්වේ; තවද, චුතියෙන් ප්‍රතිසංකීර්ණයට ගොස් ප්‍රතිසංකීර්ණයෙන් චුතියට ගොස් සංකීර්ණයෙන් අපායගාමිව අවිච්ඡෙදයෙහි පටන් හවාග්‍රය දක්වා හවාග්‍රය පටන් අවිච්ඡෙද දක්වා සසර අනන්තාපරියන්තාවූ ඵලාකාශයෙහි අවිච්ඡෙදය නාභිආභි ජරා මරණ නමැති නිම්වලලු ඇති අවිච්ඡෙද පූජිකොටිඇති සංසාර විච්ඡෙද නාමරූප භවයතන ස්පයී වෙදනා තෘෂ්ණා උපාදාහ භව ජාතිතමැතිද්විආභිසංසාර චක්‍රයෙහි පරිභ්‍රම ණයකරන්නාවූ සියලුසත්‍යයන් විසින් අනුභව කටයුතු වූ ජාතිජරාමරණාදිවූ සංසාරව්‍යසනයම “දුඃකිසත්‍ය” නම්වේ

“ඉදං බොපන භික්ඛවෙදුක්ඛසමුදයං අරියසම්මං යායං තණ්හා පොතොහපිකා තජ්ජිරාගසහගතා තත්‍රතත්‍රාහි තජ්ජිති-සෙය්‍යපිදං, කාමතණ්හා, භවතණ්හා, විභවතණ්හා” යනාදීන් දක්වන ලද අවේනික සවේනික වස්තු විෂයෙහි වූ කාමතෘෂ්ණාදිවශයෙන් ත්‍රිවිධ වූ ආරාගාත්මක බාහ්‍ය අභිනාතාගතවර්තමාන කාලමාල ඔන හෙදයෙන් අපොච්ඡාදයට ගත ප්‍රභේද වූ තෘෂ්ණාවම “සමුදය සත්‍ය” නම්වේ.

“ඉදං බොපන භික්ඛවෙදුක්ඛනිරෝධං අරියසම්මං යො තස්සා යෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරෝධො වාගො පටිතිස්ස යො ඉතති අතාලයො” යනාදීන් දක්වන ලද “ශීලවිමුඛි, විශ්‍ය විමුඛි, දුෂ්ටවිමුඛි, කාංක්‍ෂාවිතරණවිමුඛි, මායාමායීඤ්ඤාදශීතවිමුඛි ප්‍රතිපදඤ්ඤාදශීතවිමුඛි, ඤ්ඤාදශීතවිමුඛි” යන සඤ්ඤා විමුඛි පර ච්ඡරායෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කටයුතු වූ “ශ්‍රොතාපඤ්ඤා” ශ්‍රොතාපඤ්ඤා ඵලය, සකාදගාමිමායීය, සකාදගාමිඵලය, අනාගාමිමායීය, අනාගාමිඵලය, අර්හත්මායීය, අර්හත්ඵලය” යන මේ අනුචිධ ලො

කොතතර ධර්මයන්කෙරෙහි නවවැනිව පරියන්තවූ මාර්ගපරාජය කොට ත්‍රිවිධබෝධි සමගිතමකළ බුඩි ප්‍රත්‍යක්ෂබුඩි ශ්‍රාවකයන් විසින් සාක්ෂාත් කළාවූ ශාන්තා ජරාමරාමාන මහානිජාණයම නිරෝධ සත්‍ය නම් වේ.

“ඉදං බො පන භික්ඛවෙ දුක්ඛනිරෝධගාමිනි පටිපදා අරිය සච්චං අයමෙව අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො සෙය්‍යපිදං, සමමා දිට්ඨි, සමමාසංකප්පො, සමමාචාරා, සමපාකමමනො, සමමා ආජ්චො, සමමාචාරායාමො, සමමසති, සමමාසමාධි” යනාදීන් දක්වන ලද මධ්‍යම ප්‍රතිපත්තියෙන් යුක්තවූ අභ්‍යවබ්බිකමාගීයම “මාගී සත්‍ය” නම් වේ.

දුඃඛසත්‍යයෙහි ‘දු’ ශබ්දය කුත්සිතාථීයෙහිවැටේ ‘බ’, ශබ්දය තුල්‍යාථීයෙහි වැටේ-පළමුවන සත්‍යය අනෙකොපද්‍රව්‍යබ්‍රහ්මාන වනබැවින් කුත්සිතයි; බාලජන පරිකල්පිත නිත්‍ය ශුභ සුඛානම භාව රහිත වනබැවින් තුල්‍යයි; මෙසේ කුත්සිත වනබැවින් තුල්‍ය වනබැවින් ‘දුඃඛ’ වේ-සමුදයසත්‍යයෙහි ‘සං’, යනු සංයෝගයෙහි වැටේ ‘උ’ යනු උත්පත්තියෙහි වැටේ ‘අය’ ශබ්ද කාරණයෙහි වැටේ. මෙසේ දෙවන සත්‍යය ප්‍රත්‍යයසමායෝගයක් ඇති කල්හි දුඃඛෝත්පත්තියට කාරණවනබැවින් “සමුදය” වේ-නිරෝධසත්‍යයෙහි ‘නි’ ශබ්ද අභාවයෙහි වැටේ ‘රෝධ’ ශබ්ද වාරකයෙහි වැටේ, ‘වාරක’ නම් දහගෙයයි; මෙසේ තුන්වන සත්‍යය සමුග්ගි ශුන්‍යවනබැවින් සංසාර වාරක සංඛ්‍යාතවූ දුඃඛරෝධයාගේ අභාවයහෙයින් “නිරෝධ” වේ-දුඃඛනිරෝධයට පමුණුවන ප්‍රතිපත්ති ආලම්බනවශයෙන් තදහිමුවූ භූතවනබැවින් “මාගී” වේ.

මෙහි භවසුඛාසාදග්‍රථිත සත්‍යන්ට සංවේග උපදවනු සදහා පළමුකොට ‘දුඃඛසත්‍යය’ දෙසිනිය. ඒ දුඃඛසත්‍යයට ප්‍රභවහෙතු දක්වනු සදහා තදනනතරකොට ‘සමුදයසත්‍යය’ දෙසිනිය ඊට ඉක්බිති සහෙතුක දුක්ඛයෙන් අභිභූත වනබැවින් කලකිරුණු සිත්ඇති ජනයන්ට නිසාරණ දර්ශනයෙන් ආසාද උපදවනු සදහා ‘නිරෝධසත්‍යය’ දෙසිනිය. ඊට ඉක්බිති නිරෝධාධිගම සදහා නිරෝධ සම්ප්‍රාප්ත ‘මාගීසත්‍යය’ දෙසිනිය.

භාරයක් සෙයින් ‘දුඃඛසත්‍යය’ දතයුතුය. භාරාදහයක් සෙයින් ‘සමුදයසත්‍යය’ දතයුතුය. භාරනික්ෂේපණයක් සෙයින් ‘නිරෝධසත්‍යය’ දතයුතුය. ආරනික්ෂේපණොපායසෙයින් ‘මාගීසත්‍යය’ දත යුතුයි.

මේ යථොක්තවූ චතුස්සත්‍යයෙහි “මේ දූෛඛ්‍ය, මේ සමුදය, මේ නිරෝධය, මේ මාඝීය” යි උපදනා ඥානය “සත්‍යඥාන” නම් වෙයි. මේ එක්පරිවර්තියෙක. ආකාරවශයෙන් සතරෙක්වේ “දූෛඛ්‍ය පරිඥෙයය, සමුදය ප්‍රභාතව්‍යය, නිරෝධය සාක්‍ෂාත් කවුණුතුය, මාඝීය වැඩියණුකුය” යි උපදනානුවණ ‘කාතඥාන’ නම් වෙයි. මේ එක්පරිවර්තියෙක. ආකාරවිසින් සතරෙක් වේ “දූෛඛ්‍ය පරිඥානය, සමුදය ප්‍රතිණය, නිරෝධය සාක්‍ෂාත්කාතය, මාඝීය භාවිතාය” යි උපදනා නුවණ “කාතඥාන” නම් වෙයි. මේ එක්පරිවර්තියෙක. ආකාරවිසින් සතරෙක් වේ.

මේ චතුස්සත්‍යයේ යථාක්‍රමයෙන් ප්‍රවෘත්ති ප්‍රවෘත්තිහෙතු නිවෘත්ති නිවෘත්තිහෙතුවශයෙන් දක්නාලද බාධන ප්‍රභවභානති නියමිතප්‍රකාර තප්‍යාවිපරිතභාවයෙන් ආයාසීඥානයට ගොවර වනහෙයින් ‘චතුරායාසිසත්‍ය’ නම් වෙත්; බුදුහු මේ චතුරායාසිසත්‍ය යන් තමන්වහන්සේ ශ්‍රීමහාබොධිදාම මූලයෙහිදී අවබෝධකළ හෙයින් පශ්චාද්භාගයෙහි වෛතෙයජනයන්ට අවබෝධකරවූ හෙයින් ‘බුඞ්’ නම් වනසේකි.

“භගවා” යන තන්හි.

* “භාග්‍යවා භග්‍යවා යුතො-භගෙහි ව විභත්තවා,
භත්තවා චත්තගමනො-භවෙසු භගවා තතො”

යනුහෙයින් බුදුහු ලෝකික ලෝකොත්තර හිත දුඛාභි නිවර්තක දුකෙහි පාදි පාරප්‍රාප්ති භාග්‍යයෙන් යුක්ත බැවින් “භාග්‍ය මසායති” යන වාක්‍යයෙහි තෙරැකතිකවිධියෙන් හා තභිත වෘත්තියෙන් ‘භගවත්’ නම් වනසේකි. තවද, බුදුහු ලෝභ වෙෂ මොහ විපරිත මතසකාරාදි කෙලය ශතසහස්‍රයන් හා සම්මේෂයෙන් කෙලයසකකාමිසංසකාර මෘතූ දෙවපුත්‍ර මාරයන් භගත කළහෙයින් ‘භග්නවෘතීති භගවාන්’ යන වාක්‍යයෙහි “භඤ්ජා අවමද්දතෙ” යන බාහුනුකෙරෙන් කෘදන්ත සාධන ක්‍රමයෙහිත් ‘භගවත්’ නම් වනසේකි.

තවද, බුදුහු.

* මේ ශාථාවෙහිද “භගවාති වචනා සෙයං” යනාදි ශාථාවෙහිද පද්‍යාසි සන්නය මතු පොතෙහිම දක්නාලැබෙන බැවින් අනුකොශෙදීඉ.

50 "ඵෙඤ්ඤාසා සමග්‍රහසා-ධම්මසා යහසාශ්‍රියා:
කාමසාථ ප්‍රයත්නසා-සන්තොම් හග ඉතිමුච්ඤිති:"

කියනලද "ඵෙඤ්ඤාසා පුණ්‍ය යහසා ශ්‍රී සංකල්ප සිඬි ප්‍රයත්න"
යන ආචාර්යයෙකුගේ පරිපූර්ණයෙකින් "හගෙයෙකුකන ඉතිහග
වාන්" යන වාක්‍යයෙහි යථොක්ත තඬිතවදුන්පත්ති නයිත්ද
'හගවත්' නම් වනසේකි.

තවද, බුදුහු කුශලාදි ධම්මයන් පඤ්චකක්ක වාදශායනනා
ආවාදශබාහු වතුසාහසා-විංශදිනියවාදශාඛගප්‍රතිපාස සමුත්පාද
වතුසමාති ප්‍රසාදන සමසක්ප්‍රධානාදිවශයෙන් විභාගකලහෙතිත්
'විභත්තවාතිති හගවාන්' යනවාක්‍යයෙහි "හජ-පාඨකකම්මණ්"
යන බාහුහු කෙරෙන් පුළුචාකත කාදනනාමවශයෙනුත් 'හග
වත්' නම් වනසේකි තවද, බුදුහු දිව්‍යබ්‍රහ්මායා විහාර කාශ
විශේෂාපති විවේක ගුණසා පුණ්හිතාතිමිත්තවිමොක්ඛ පඤ්චාති
ශුද්ධි ලෝකික ලෝකොත්තර උත්තර මිත්‍රසාධම්මයන් හජනග
කලහෙතිත් "හත්තවාතිති හගවාන්" යනවාක්‍යයෙහි "හජ-සෙ
වායම්" යන බාහුයෙන් කාදිවිධික්‍රමයෙනුත් 'හගවත්' නම් වන
සේකි, තවද, බුදුහු කාමරූපාරූපසංඛාරාහ හවග්‍රයෙහි තාණ්හා
ගමනය අභිත් මාගිඤ්ඤ මුඛයෙන් වාහකකලහෙතිත් "හවෙසු
වාහකගමනඉතිහගවාන්" යනසමාසවිධියෙන් හා තෙතරුකතික
ගසිනුත් 'හගවත්' නම් වනසේකි; තවද-

"හගවාති වචනං සෙට්ඨං-හගවාති වචනමුත්තමං
ගරුභාරවසුත්තො සො-හගවා තෙන සවුච්චති"

යනුහෙතිත් බුදුහු අපරිමිතතිරුපමප්‍රභාව ශීලාද්‍යශාසනාණ
විශේෂ සමත්විතතියෙනුත් 'හගවත්' නම් වනසේකි. තවද, බුදුහු
සමානච්ඡරිතාර පුළුච්චමවු ගිරවශේෂ හිතසුඛ විධාන තත්පර
තිරතාතිශය ප්‍රයෝග සම්පන්නයෙන් දෙවිමිතිසුත්සතිතවු සති
ලෝකයාහට අත්‍යතොපකාරකතියෙනුත් 'හගවත්' නම් වන
සේකි. තවද, බුදුහු ප්‍රමාණාතික්‍රාහන ලෝකබාහුගත අත්තන,
පයානන සතිසන්ත උත්තම ගෞරවසානියවු හෙතිනුත් 'හග

50 සමග්‍රහසා, සියළු, ඵෙඤ්ඤාසා, ඉසුරවද, ධම්මසා, පුණ්‍යයවද
යහසා යහසවද, ශ්‍රිය, ශ්‍රියාවවද, කාමසා, සංකල්පසිඬියවද, අප
තාවත, ප්‍රයත්නසා, විශාසියවද, (යන) සන්තොම්, ඡවිධිධම්මයන්
(, හගාඉති, හගයසි, මුච්ඤිති, ප්‍රසිඬියක් නොහොත් ශබ්ද(වාචිතාර)
යක්වේ.

වත්' නම් වන සේකි. අතිකුදු, "හඟ්ගරාගොති හගවා, හග්ග දෙසොති හගවා, හග්ගමොගොති හගවා, හග්ගමානොති හගවා, හග්ගදිට්ඨිති හගවා, හග්ගකණ්ටකොති හගවා, හග්ගකිලෙසොති හගවා, හජ් විහජ් පටිහජ් අනුතතරං ධම්මරතනනත්ති හගවා, ඡවානං අනුතතරොති හගවා, භාවිතකායො භාවිතසිලො භාවිත විතො භාවිතපසෙකොති හගවා" යනාදීන් ප්‍රඥවතුන්ට අග්‍රවු දම්සෙතෙවිසැරියුත් මහතෙරුන්වහන්සේවිසින් වදාළ නිදේදීය පාලි නිර්දේශාච් ප්‍රභේදයෙනුත් බුදුහු 'හගවත්' නම් වනසේකි. තවද,

61 "ගුණෙරතුලොර්නිබ්ලෙස්සමාගමා
දුගෙසදෙසොපගමාච්ච නො ගුරා:
සමග්‍රමාභාතමා විභුමිනො යතා:
ප්‍රතිනිතො 'සමාද්භගවා නසාවිති'

කියනලද සමග්‍රගුණමාභාතමායෙන් විභුමිනහෙයිනුත් 'හග වත්' නම් වනසේකි.

"හඟ්ගරාගො හග්ගදෙසො-හග්ගමොගො අනාසවො
හග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා-හගවා තෙන පට්ඨවති"

හඟ්ගරාගො, යම්හෙයකින් මේ තථාගතතෙම හත්තවු රාග ඇත්තේද; හග්ගදෙසො, හත්තවු වෙස ඇත්තේද; හග්ගමොගො හත්තවු මොහඇත්තේද; අනාසවො, ක්ෂීණවු චතුරාශ්‍රවයන් ඇති හෙයින් අනාශ්‍රවද; අස්ස, මේ තථාගතයා විසින්; පාපකා ධම්මා, සියලුඅකුලධම්මෝ; හග්ගා, යම්හෙයකින් තසතලදහුද; තෙන, එහෙයින්; හගවාති පට්ඨවති, හගවායයි කියනුලැබේ.* යෙන, යම්හෙයකින්; හගවාගුතිවචනං, හගවා යන මේ වචනය තෙම; සෙට්ඨං, ශ්‍රේෂ්ඨගුණසංවරතියෙන් ශ්‍රේෂ්ඨාවතවු වචන යෙක්ද-නොහොත්-ශ්‍රේෂ්ඨයා හගවනහෙයින් ශ්‍රේෂ්ඨද; හගවාති වචනං, හගවායනමේ වචනයතෙම; උත්තමං, උත්තමගුණසහ වරතියෙන් උත්තමයකියන්නාවු වචනයෙක්ද-නොහොත්-උත්තමයා හගවනහෙයින් උත්තමද; සො, ඒ භාග්‍යවත්තෙම; යෙන, යම්කාරණයකින්; ගරා, තුන්ලොවයින්ට ගරාද; ගාරව

(61) නිබ්ලො, සියළු; අනුලො, අසමානවු; ගුණෝ, ගුණ යෙන්; සමාගමාත්, එක්වීමඇතිබැවින්ද; අගෙස දෙසොපග මාච්ච, සකලදෙස ව්‍යපගමනයඇතිබැවින්ද; නොගුරා, අපගේ ගුරුතෙම; යතා, යම්හෙයකින්; සමග්‍රමාභාතමා විභුමිනො, (මෙසේ) සියළු ගුණ මහත්තනයෙන් අලබ්‍යාතවුසේක්ද; අසමාත්, මේ කාරණයෙන්; අසො, මේ ගුරුතෙම; හගවාන්ගුති, හගවත්යයි; ප්‍රතිනිතො, කියනු ලැබේ.

* මෙහි යටදක්වු ගාථා දෙකක පද්ධා සන්නත්පෙනේ. මේ වනාහි ඒ ඒ ගාථාවන් ලගම නොදක්වා මෙහි යොදනලද්දේ සමුදයාච් දශිකය පමුණුකොට අභිමතහෙයිනැයි සලකමු.

සුතො, යම්හෙයකින් ගරුගුණයෙන් යුක්තද-හෙවත්-ගෞරවා
 හීද; තෙන, එහෙයින්; හගවාපවුට්ඨි, හගවායයි කියනුලැබේ-
 නොහොත්-ගාරවසුතො, සිලාදි හරුගුණයෙන් යුක්තවු; සො
 ගරු, ඒ සිල්ලේගුරු සමයක්සමුවුබතෙම; හගවාපවුට්ඨි, හගවා
 යයි කියනුලැබේ. යතො, යම්හෙයකින්; භාග්‍යවා, ලොචි ලොචි
 තුරා සැප නිපදවන්නාවු දුකසිලාදි කෙළපැමිණි භාග්‍ය ඇත්
 තේද; හග්ගවා, රාග වෙණාදි සකලකෙලය ශත්‍රුන් අහිද්මාහි
 ඥානසත්‍රයෙන් පැහැර හග්ගකෙල්ලද; හගෙහි, ඵෙඤ්ඤාදි
 අභිවිධ හගධර්මයෙන් හා දෙතිස්වර මහාපුරුස ලකුණෙන් අසු
 අනුච්ඡාදනයෙන්; යුතොවා, යුක්තද; විහතවා, කුශලාදීන්
 සකකාදිවශයෙන්ද සකකාදීන්කුශලාදිවශයෙන්ද විභාගකොට
 දෙසිද; නොහොත්-සතිපට්ඨාන සමුප්පාදාන ඉතිපාද ඉද්දිය
 බල බොහෝබහ මහබහ බකායනනාධානු සවු පටිච්චසමුප්පා
 දාදි ධූමයන් දිව්‍ය මනුෂ්‍යයන්ට නානාප්‍රකාරයෙන් විභාගකොට
 දැක්විද; හතවා, දිව්‍යබ්‍රහ්මායා විහාරාදීන් හත්තය සෙවනය
 කෙල්ලද; නොහොත්-අච්චරසාදීන්ට භාගිද; හිමිද; නා ගුරු(එ
 දෙවි බඩ මිනිස් ඇ බොහෝ හතනයන්ඇත්තේද; හවෙසු: තුන්
 හවයෙහි; වන්තගමනො, ආයාමාහිඤාන මුඛයෙන් වමනය
 කරණලද තෘණො සංඛ්‍යාත ගමන්ඇත්තේද; තතො, එහෙ
 යින්; හගවා, හගවා තම වේ.

“හති හජ් භාගි විහතවා ඉති
 අකාසි හග්ගනති ගරුති භාග්‍යවා
 බහුති සුද්දෙහි සුභාවිතත්තනො
 හවන්තගො සො හගවාති වුට්ඨි”

හතිඉති, ඵෙඤ්ඤාදි අභිවිධ හගධර්මයන් ඇත්තේනුයි
 කියාද; හජ්ඉති, මාගී ඵල නිව්‍යාණ සංඛ්‍යාතවු ආයාමාමර්තනයද
 ගැඹුරුවල්හිවු දුරු සෙතසුන්ද සෙවනුයිකියාද; භාගිඉති, විවර
 පිණිසාතාදි විතුර්විධ ප්‍රත්‍යයන්ටද අච්චරස ධර්මස විමුක්තිරසය
 ටද අභිසිල අභිවිතන අභිප්‍රඥවටද භාගිනුයිකියාද; විහතවා
 ඉති, ලොකික ලොකොත්තර ධර්මයන් සකකායනනාධානාදිවශ
 යෙන් විභාගකෙල්ලනුයි කියාද; හග්ගං අකාසිඉති, රාගාදි සයලු
 පාපධර්මයන් බොධිමණ්ඩයෙහිදීම වාසනාහා සමග හත්තකෙල්ල
 නුයි; හෙවත්-නැසීනුයි කියාද; ගරුඉති, සතරාමර ලොකයා
 විසින් පාෂාණච්ඡත්‍රයක්මෙන්. ගරුකට්ඨප්‍රභූඛාවිත් ගරුනුයි
 කියාද; භාග්‍යවාඉති, දුකසිලාදි පාරමිතා සාගරයෙහි පාරප්‍රාප්ත
 ඛාවිත් කොට්ඨාසවු භාග්‍යඇත්තේ නුයි කියාද, බහුතිසුද්දෙහි
 කායභාවතාදි බොහෝ භාවනාත්‍රමයෙන්; සුභාවිතත්තනො,
 මනාකොට වඩනාලද සිත්ඇති; හවන්තගො, සියලුහවයන්ගේ
 කෙළවරයයි කියනලද නිව්‍යාණයට ගියාට; සො, ඒ ගුරුතෙම;
 හගවාඉති වුට්ඨි, හගවායයි කියනු ලැබේ.

නව.අරහාදි බුදුගුණ විභාගස
 — හිමි. —